

Piotr Niczyporuk

Uniwersytet w Białymstoku
e-mail: p.niczyporuk@uwb.edu.pl

telefon: + 48 85 745 71 62

DOI: 10.15290/mhi.2015.14.02.10

Aaron Aleksander Olizarowski¹ profesorem prawa Akademii Wileńskiej

SUMMARY

Aaron Alexander Olizarowski as a Professor of Law University of Vilnius

The professors of law at the Faculty of Law of the University of Vilnius were: Simon Dilger, John George Schauer and Aaron Alexander Olizarowski. On the other hand it raises doubts whether, in accordance with the act of foundation, only one chair of civil law (Roman) were established. Undoubtedly, canon law was taught at the two cathedrals. With high probability, Aaron Alexander Olizarowski also taught canon law. However, all indications are that he could take second chair in civil law (Roman) and lectures on this discipline. It is true that Aaron Alexander Olizarowski also promoted a few doctors of canon law, but in this period Vilnius Academy were other specialists who are likely to teach canon law. In addition, he was a layman, which could also be

¹ Twórczość oraz osoba Aarona Aleksandra Olizarowskiego cieszyła się zainteresowaniem wielu naukowców. Szerzej o nim pisali: A. Karbowski, *Olizarowski o edukacji*, „Muzeum”. „Czasopismo Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych” 1905, R. 21, z. 4, s. 321–330 i z. 5, s. 433–440; E. Jarra, *Aleksander Olizarowski, jako filozof prawa*, [w:] *Księga pamiątkowa celem uczczeniu 350 rocznicy założenia Uniwersytetu Wileńskiego*, Warszawa 1931, s. 33–72; S. Kot, *Aaron Aleksander Olizarowski, profesor prawa Akademii Wileńskiej*, [w:] *Księga Pamiątkowa ku uczczeniu 350 rocznicy założenia Uniwersytetu Wileńskiego*, Wilno 1929, s. 6 i n.; *Vilniaus Universiteto istoria 1579–1803*, red. A. Bendžius i in., t. I, Mokslas 1976, s. 133 i n.; E. Ulčėnaitė, *Vilniaus akademijos profesorius A. Olizarovijus*, „Mokslas ir gyvenimas” 1978, nr. 5, s. 16; L. Piechnik, *Dzieje Akademii Wileńskiej*, t. II: *Rozkwit Akademii Wileńskiej w latach 1600–1655*, Rzym 1982, s. 169 i n.; I. Lukšaitė, *Aaronas Aleksandras Olizarovijus. Švietimas – valstybės galia*, [w:] *Lietuvos pedagoginės minties raida XVI–XVII a. kultūros veikėjų raštuose*, Kaunas 1991, p. 68 i n.; A. Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antrojoje pusėje (1662–1702 m.)*, Vilnius 2002, s. 304; S. Pyszka, *Il diritto alla libertà personale e alla cittadinanza dei contadini polacchi e lituani in Aron Aleksander Olizarowski (1610–1659)*, „Forum Philosophicum” 2002, nr 7, s. 205–237; J. Sarcevičienė, *Aronas Aleksandras Olizarovijus ir jo Trys knygos apie politinę žmonių sąjungą*, [w:] *Aronas Aleksandras Olizarovijus, Apie politinę žmonių sąjungą*, przekł. J. Sarcevičienė, Vilnius 2003, s. VII i n. Zob. także S. Pyszka, *Professori di Vilna in difesa dei diritti umani dei contadini negli anni dal 1607 al 1657. Lo sviluppo della filosofia sociale nell'Accademia di Vilna sullo sfondo delle dottrine filosofico-sociali dell'epoca, rappresentate in Polonia*, Roma 1987, passim.

an obstacle to entrust lectures in canon law. In addition, CV, publications and complete education Olizarowski's indicate that undoubtedly took a second chair in civil law (Roman) and lectured in this discipline. Having a doctorate both laws was adequate preparation to teach this course. Thus, Alexander Olizarowski, educated abroad, was the only lawyer and the right candidate for the role of professor of civil law (Roman) at the University of Vilnius.

Key words: Professor of the Law, Roman Law (Civil), Canon Law, Vilnius Academy, Faculty of Law

Słowa kluczowe: profesor prawa, prawo rzymskie (cywilne), prawo kanoniczne, Akademia Wileńska, wydział prawa

Akademia Wileńska była pierwszą wyższą uczelnią na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego². Powstała w okresie cywilizacyjnego i gospodarczego rozkwitu ziem litewskich, co zbiegło się w czasie z dążeniami jego mieszkańców do ujednoczenia i racjonalizacji prawa³. Powołanie do życia Akademii Wileńskiej miało związek z rozwojem szkolnictwa na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego. Niezaprzeczalnie najdonioślejszą rolę dla przyszłego Uniwersytetu Wileńskiego odegrała szkoła jezuicka oraz sami Jezuici⁴.

Akademia Wileńska powstała 7 lipca 1578 r. na mocy dekretu królewskiego Stefana Batorego⁵. Królewski akt nadania potwierdzony został bullą

-
- ² Zob. J. Jaroszewicz, *Obraz Litwy pod względem jej cywilizacji od czasów najdawniejszych do końca wieku XVI*, t. II, Wilno 1844, s. 78–79; M. Baliński, *Dawna Akademia Wileńska*, Petersburg 1862, s. 24–25; J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*, t. II, Kraków 1900, s. 476; L. Janowski, *Historiografia Uniwersytetu Wileńskiego*, cz. 1, Wilno 1921, s. 8; M. Kosman, *Uniwersytet Wileński 1579–1979*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk Łódź 1981, s. 10. Por. P. Niczyporuk, *Nauczanie prawa rzymskiego w Akademii Wileńskiej*, [w:] *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie – Idee – Prawo. Materiały ze Zjazdu Katedr Historycznoprawnych Augustów 15–18 września 2000 r.*, red. A. Lityński i P. Fiedorczyk, Białystok 2003, s. 145 i n.; idem, *Преподавание римского права в Вильнюсской Академии*, [w:] *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду. Recueil des travaux XXXVIII*, 1, t. I, 2004, IX Колоквиј Романиста Централне и Источне Европе и Азије, Нови Сад 24 октобра 2002, Нови Сад 2004, s. 203 i n.
- ³ S. Godek, *Prawo rzymskie w dawnej Rzeczypospolitej. Przegląd stanu badań*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” (dalej: CPH), 2001, nr 53, z. 2, s. 48 i n. Przez wiele lat był także Uniwersytet jedyną wyższą uczelnią na Litwie – A. Šidlauskas, *Zarys historiografii Uniwersytetu Wileńskiego, Studia z dziejów Uniwersytetu Wileńskiego 1579–1979*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” (dalej: ZN UJ) 1979, Nr 554 *Prace Hist.*, z. 64, s. 11; D. Beauvois, *Szkolnictwo polskie na ziemiach litewsko-ruskich 1803–1832*, t. I, *Uniwersytet Wileński*, Rzym – Lublin 1991, s. 18.
- ⁴ M. Baliński, *Dawna Akademia Wileńska*, s. 24–25; J. Bieliński, op. cit., t. II, s. 476; P. Rabikauskas, *Pastangos įsteigti Vilniaus universitetai (1565–1570)*, [w:] P. Rabikauskas, *Vilniaus Akademijs ir Lietuvos jėzuitai*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius 2002, s. 7 i n.; E. Ulčėnaitė, *Jėzuitai ir provincijos kultūra (Kai kurie jėzuitų veiklos aspektai puoselėjant lietuvių kalbą ir kultūrą XVI–XVIII a.)*, „Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos Metraštis” 2007, t. 30, s. 54; eadem, *Latinitas jako część litewskiej historii literatury i kultury*, „Terminus”, t. 2, 2004, s. 35; K. Puchowski, *Dzieje Litwy w kształceniu elit politycznych w szkołach jezuickich Rzeczypospolitej Obojga Narodów: Rekonesans*, „Senoji Lietuvos Literatūra” 2009, t. 27, s. 305.
- ⁵ „... et in collegio Vilnensi neque in medicina neque in iure civili, sed in artibus et philosophia promo-

papieża Grzegorza XIII z 29 października 1579 r.⁶ oraz uchwałą sejmową przyjętą w 1585⁷. Kadre profesorską Akademii Wileńskiej, w pierwszym okresie jej działalności, stanowili głównie obcokrajowcy (Portugalczyki, Hiszpanie, Anglicy, Niemcy, Szwedzi)⁸. Przed powstaniem Akademii w Wilnie funkcjonowało kilka szkół, a jedną z nich założył Piotr Roizjusz⁹. To właśnie

---

tiones sint faciendae”, *Archivum Romanum Societatis Iesu* (dalej: ARSI) dział *Lithuanica* 36 f. 274v; *Przywilej króla Stefana (Batorego) dany jezuitom kolegium wileńskiego, we Lwowie 7 lipca roku 1578, na ustanowienie Akademii w Wilnie, gabinetowy, tak zwany kieszonkowy, potrzebujący potwierdzenia stanów Rzeczypospolitej na sejmie...*, [w:] M. Baliński, *Dawna Akademia Wileńska*, s. 416; *Archiwum Polskiej Akademii Nauk*, maszyn. III-83, j. 9, *Materiały Janiny Iwaszkiewicz, Uniwersytet Wileński. Teksty i wypisy źródłowe dotyczące Uniwersytetu Wileńskiego*, k. 2. Por. S. Bednarski, *Geneza Akademii Wileńskiej*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i wskrzeszenia uniwersytetu Wileńskiego*, t. 1, Wilno, 1929, s. 12 i n.; V. Lyavshuk, *Stephan Bathory and the Jesuits in Grodno: First Attempt to Found a Collegium*, „*Medieval and Early Modern for Central and Eastern Europe*” 2010, nr 2, s. 196; M. Tarkowski, *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1939*, Gdańsk 2015, s. 23.

- ⁶ „... in dicto collegio Studium generale theologiae et pro illius cognitione necessaria artium liberalium et philosophiae... tenore praesentium erigimus et institui- mus. (...) Quod illi qui in quavis aliarum universitatum disciplinis, facultatibus et artibus praefatis studere incoeperint, studium suum in ea continuare, et tam ipsi quam et qui in dieta vel alia universitate per tempus debitam studuisse ac scientia et moribus idonei comperti fuerint, in artibus, philosophia ac theologia neenon facultatibus praefatis, baccalaureatus, etiam formalis, licentiaturnae ac laureae neenon doctoratus ac magisterii ac quoscumque alios solitos gradus ab ipsius universitatis rectore seu cancellano aut doctoribus, lectoribus vel aliis personis... recipere”, *Bultarium, diplomatum et privilegiorum sanctorum Romanorum Pontificum Taurinensis editio*, t. VIII, Torinas 1863, f. 561–562; *Bulla Grzegorza XIII Najwyższego Pasterza. Wyjęta z rzymskiego bullariusza. C. II*, [w:] M. Baliński, *Dawna Akademia Wileńska*, s. 427. Por. P. Niczyporuk, *Nauczanie prawa rzymskiego...*, s. 148 i n.
- ⁷ *Akt fundacji i uposażenia Akademii Wileńskiej przez Waleriana Protasiewiczza, biskupa wileńskiego uczyniony 24 sierpnia 1578 roku, a potwierdzony przez króla Stefana Batorego, naprzód w Wilnie 1 kwietnia 1579 roku, potem zaś za zgodą wszystkich stanów powtórnie na sejmie w Warszawie 23 lutego 1585 roku*, [w:] M. Baliński, *Dawna Akademia Wileńska*, s. 417 i n. Zob. S. Bednarski, *Dwieście lat Wileńskiej Akademii Jezuickiej 1570–1773. Próba syntezy*, [w:] *Pamiętnik VI powszechnego zjazdu historyków polskich w Wilnie 17–20 września 1935 r.*, cz. 1, red. F. Podhorodecki, Lwów 1935, s. 290. Zob. także: L. Janowski, op. cit., s. 8; J. Wisłocki, *Prawo rzymskie w Polsce*, Warszawa 1945, s. 52.
- ⁸ L. Piechnik, *Początki Akademii Wileńskiej (1569–1600, „Nasza przeszłość”. „Studia z Dziejów Kościoła i Kultury Katolickiej w Polsce” 1973, t. 40, s. 85 i n.*
- ⁹ Jego działalność na ziemiach litewskich rozpoczęła się w 1551 i miała związek z licznymi obowiązkami „doktora Hiszpana” na dworze królewskim oraz piastowaniem urzędów kościelnych. Zob. A. Tamošiūnienė, *Pilietišķumas Petro Roizijaus (~1505–1571) kūryboje*, praca doktorska, Kaugas 2007, niepublikowana, s. 52; eadem, *Eilės lediniam kraštui. Sarmatijos paveiklas Petro Roizijaus poezijoje*, „*Darbai ir dienos*”, 2005, nr 44, s. 151 i n. T. Fijałkowski uważał, że Piotr Roizjusz przeniósł się do Wilna ok. 1552 r., a jego przenosiny były związane z powołaniem go na asesora sądu nadwornego. Niewątpliwie 1 października 1549 r. Piotr Roizjusz został mianowany doradcą prawnym króla. Zasiadał on w polskich i litewskich trybunałach do spraw miejskich. (T. Fijałkowski, *Piotr Roizjusz – polski romanista XVI wieku*, [w:] *Z dziejów polskiej kultury umysłowej w XVI i XVII wieku*, red. W. Voisé, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1976, s. 10). Na przełomie lat 1566/1567 został mianowany przez monarchę archiepiskopem w kościele św. Jana w Wilnie. Niezwykle szybko otrzymał kolejne awanse kościelne. Był proboszczem kroskim, czy kanonikiem żmudzkiem. Już w październiku 1567 r. został kanonikiem wileńskim a w sierpniu 1569 r. kustoszem katedry w Wilnie. Nigdy jednak nie uzyskał święceń kapłańskich. Przez cały okres posługi duchownej pobierał uposażenie kanonika pomimo że był jedynie diakonem. Może to świadczyć o wysokiej pozycji Piotra Roizjusza. Zob. M. Nowodworski, *Encyklopedia kościelna*, War-

dzięki działalności tego słynnego uczonego i prawnika, jeszcze przed powstaniem wyższej uczelni na Litwie, w Wilnie nauczano elementów prawa rzymskiego.

Od momentu powstania Akademii w jej strukturze nie było wydziałów prawa ani medycyny¹⁰. Przypuszczalnie brakowało na Liwie wykwalifikowanej kadry profesorskiej¹¹. Dopiero na mocy przywileju wydanego przez króla Władysława IV¹², 11 października 1644 r. otwarto Wydział Prawa z dwiema katedrami prawa kanonicznego i dwiema cywilnego, czyli rzymskiego¹³. Lista profesorów prawa cywilnego (rzymskiego) w Akademii Wileńskiej daje się od-

---

szawa 1899, t. XXIII, s. 445 i n.; T. Fijałkowski, *Piotr Roizjusz – polski romanista XVI wieku*, s. 9 i n.; M. Dyjakowska, *Prawo rzymskie w Akademii Zamojskiej w XVIII wieku*, Lublin 2000, s. 28; J. Sondel, *Zawsze wierny. Uniwersytet Jagielloński a Kościół rzymskokatolicki*, Kraków 2006, s. 127 i n. Ponadto nie tylko potomnym „doktor Hiszpan” znany był ze swej twórczości poetyckiej, a jego epitafia cieszyły się uznaniem mu współczesnych. Jednakże główna działalność Piotra Roizjusza wiązała się z prawem. Jego twórczość naukowa oraz działalność w charakterze prawnika praktyka mogą świadczyć o tym, że tradycja prawa rzymskiego w Wilnie jest starsza niż istnienie Uniwersytetu (J. Kodrebski, *Prawo rzymskie w Polsce XIX wieku*, Łódź 1990, s. 32). Pedro Ruiz de Moroz w Wilnie napisał swe *Decisiones*, jedno z najważniejszych dzieł romanistycznych w dawnej Polsce (*Decisiones de rebus in sacro auditorio Lituanico ex appellatione iudicatis* – pierwsze wydanie – Kraków 1563, drugie – Frankfurt n. Menem 1570, trzecie – Wenecja 1572. Zob. J. Kodrebski, op. cit., s. 16). T. Fijałkowski uważa, że *Decisiones* nie odegrały większej roli w kształtowaniu świadomości prawnej oświeconego społeczeństwa. Zob. *Piotr Roizjusz w opiniach współczesnych i potomnych*, „Sprawozdanie z Czynności i Posiedzeń Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” 1972, nr 26, z. 5, s. 6. Zob. A. Kremer, *Z dziejów Katedry Prawa Rzymskiego Akademii Krakowskiej w XVI w.*, ZN UJ 1989, Prace Prawnicze 125, red. J. Sondel, s. 59–60; idem, *Decisiones... von Pedro Ruiz de Moros ein Beispiel der juristischen Literatur in Polen des 16. Jahrhunderts*, [w:] *Ut magis leges sapere: Studia i prace dedykowane Prof. J. Sondlowi w 50-tą rocznicę pracy naukowej*, red. W. Uruszczak, P. Świącicka, A. Kremer, Kraków 2008, s. 207–220; idem, *Pedro Ruiz de Moros jako profesor prawa rzymskiego Akademii Krakowskiej*, [w:] *Vetera Novis Augere: Studia i prace dedykowane Prof. Wacławowi Uruszczakowi*, red. S. Grodziski i in., Kraków 2009, s. 479–490.

¹⁰ „(...) in Collegia Vilmensi non in Iure Civili, sed in Artibus et Philosophia ae Theologia promotiones (...) faciendae”, cyt. za J. Wisłocki, op. cit., s. 52. Ponadto J. Jaroszewicz, op. cit., s. 91–92 uważał, że: „(...) Z liczby nauk w nowej Akademii wykładać się mających w pierwszym zaraz przywileju Stefana Batorego wyraźnie Prawo i Medycyna wyłączone zostały”.

¹¹ L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 158–159. Odmienne stanowisko J. Jaroszewicz, op. cit., s. 91 i n. Por. S. Bednarski, *Dwieście lat Wileńskiej Akademii Jezuickiej 1570–1773...*, s. 291; A. Šidlauskas, op. cit., s. 13.

¹² *Przywilej Władysława IV dany Jezuitom Kolegium Wileńskiego, w Warszawie, w roku 1641, dnia 11 października, na publiczne wykładanie w Akademii Wileńskiej prawa kanonicznego i cywilnego oraz medycyny*, [w:] M. Baliński, *Dawna Akademia Wileńska*, s. 461 i n.; idem, 1578–1803–1919, „Dziennik Wileński”, Wilno 10 X 1919, nr 145, s. 3.

¹³ „Concedimus ut in praenominata Academia Vilmensi Societatis Jesu Ius Canonicum ae Civile et Medicina publice praelegi possint, et ut quiennque digni iudicati fuerint in eisdem omnibus facultatibus ... promoveri valeant ad gradus omnes in aliis Academiis et Universitatibus solitos conferri” – [w:] J. Bieliński, op. cit., t. II, s. 476; L. Janowski, op. cit., s. 9; S. Bednarski, *Dwieście lat Wileńskiej Akademii Jezuickiej 1570–1773*, s. 291; J. Wisłocki, op. cit., s. 52. Por. I. Petrauskienė, *Del medicinos ir teises katedru isteigimo Vilniaus Akademijoje XVII a. prazioje*, „Lietuvos Istorijos Metraštis” 1974, s. 104; V. Bogušis, *Medicina Vilniaus Universitete XVI–XVII amžiuje*, „Mokslas ir Gyvenimas” 1979, nr 10, s. 26 i n.; L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 162–163.

tworzyć z trudnościami¹⁴. Być może wynika to z faktu, że oprócz Roizjusza nie wykładał w Wilnie żaden znany romanista¹⁵.

Natomiast w literaturze przedmiotu panują rozbieżności, czy obie katedry prawa cywilnego (rzymskiego) były obsadzone. Wielu badaczy uważało, że na Wydziale Prawa Akademii Wileńskiej funkcjonowała tylko jedna katedra prawa cywilnego (rzymskiego)¹⁶. Prawo kanoniczne było zaś wykładane na dwóch katedrach¹⁷. W owym czasie w Akademii w Wilnie pracowało czterech profesorów, którzy mogli wykładać zarówno prawo cywilne (rzymskie), jak i kanoniczne. Znamy również ewentualnego kandydata do pracy na Wydziale Prawa. Być może więc obie katedry prawa cywilnego (rzymskiego) były obsadzone, a wykłady były prowadzone zgodnie z aktem fundacyjnym.

Dzięki zabiegom marszałka nadwornego Kazimierza Lwa Sapięhy udało się sprowadzić do Wilna dwóch profesorów z Uniwersytetu w Ingolsztadt (Bawaria), Szymona Dilgera oraz Jana Jerzego Schauera (Szawra)¹⁸. Obaj byli z pochodzenia Niemcami¹⁹, a ich przyjazd do Wilna stanowił doniosłe wydarzenie dla społeczności akademickiej²⁰. Przybyłych profesorów przywitano u bram miasta oraz została odprawiona w Katedrze msza w ich intencji²¹. Następnie urządzono na ich cześć powitalne przyjęcie, w którym udział wzięli zaproszeni przez rektora goście, m.in. prałaci, szlachta oraz przedstawiciele magistratu. Po gościnie udano się do bazyliki św. Jana, gdzie promowano nowych profesorów na magistrów prawa (*utriusque iuris*) i doktorów filozofii²². Jeden z nowo promowanych profesorów, przypuszczalnie Szymon Dilger, wygłosił mowę pochwalną dedykowaną fundatorowi *Alma Mater*, a goście i uczniowie Akademii pogratulowali nowym nauczycielom włączenia w skład społeczności akademickiej²³.

Od początku funkcjonowania Wydziału Prawa wykładowcą prawa w Akademii Wileńskiej był również Aaron Aleksander Olizarowski²⁴. Prawnik przy-

¹⁴ P. Niczyporuk, *Nauczanie prawa rzymskiego...*, s. 145 i n.

¹⁵ W 1603 roku w szkole katedralnej, założonej prawdopodobnie jeszcze za panowania Kazimierza Jagiellończyka, rektorem był znakomity prawnik Stanisław Gałązka. Zob. M. Baliński, *Dawna Akademia Wileńska*, s. 26; J. Bieliński, op. cit., t. II, s. 475; J. Wiślocki, op. cit., s. 52.

¹⁶ L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 169 i n. wraz z dalszą cytowaną literaturą.

¹⁷ P. Niczyporuk, *Nauczanie prawa rzymskiego...*, s. 152 i n.

¹⁸ L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 169. Zob. także: J. Jaroszewicz, op. cit., t. III, s. 94 i n.; J. Bieliński, op. cit., t. II, s. 476; J. Wiślocki, op. cit., s. 52. Por. J. Kodreński, op. cit., s. 32.

¹⁹ *Historia nauki polskiej*, t. II, *Barok – Oświecenie*, red. B. Suchodolski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 67.

²⁰ ARSI Lith. 39 f. 98v.

²¹ Por. L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 169.

²² ARSI Lith. 39 f. 98v.

²³ Por. L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 169.

²⁴ E. Jarra, op. cit., s. 33–72; S. Kot, op. cit., s. 6 i n.; P. Niczyporuk, *Nauczanie prawa rzymskiego...*, s. 152 i n.

były do stolicy Wielkiego Księstwa Litewskiego w 1644 roku²⁵. Natomiast powstają wątpliwości odnośnie do przypisania zatrudnionych w Akademii Wileńskiej wykładowców prawa do konkretnych katedr. Prawdopodobnie z Wydziałem Prawa mógł być związany również pochodzący z Grenady, Benedykt de Soxo, ówczesny rektor Akademii Wileńskiej²⁶. Przypuszczalnie z katedrą prawa cywilnego (rzymskiego) mógł mieć także związki Jan Świdorski²⁷. Być może to on był kandydatem na profesora prawa w Akademii Wileńskiej²⁸.

Nie ulega wątpliwości, że prawo rzymskie odgrywało istotną rolę w kształceniu prawników i było wykładane z przerwami przez cały dalszy okres funkcjonowania Akademii²⁹. Wzorem innych uniwersytetów Akademia Wileńska nadawała w tym zakresie połączony stopień doktora „obojsza praw”: cywilnego i kanonicznego, o który ubiegali się przede wszystkim przyszli profesorem prawa, a także wysocy dostojnicy kościoła, którzy wykonywali funkcje publiczne³⁰. Jednakże *Academia Vilnensis* stanowiła wyjątek od tej reguły wśród uczelni polskich, gdyż przyznawała obok doktoratów obojsza praw – również doktoraty jedynie z zakresu prawa kanonicznego³¹. Przypuszczalnie nie promowano doktorów wyłącznie z prawa cywilnego³². Specjaliści z tej dziedziny mogli zdobywać jedynie stopień licencjata lub doktora *utriusque iuris*³³.

²⁵ Świadczyć o tym może list Aarona Aleksandra Olizarowskiego do Kazimierza Lwa Sapięhy z 26 września 1644, znajdujący się w Bibliotece Czartoryskich, którego treść publikuje L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 169–171. Zob. E. Ulčinaite, op. cit., s. 16; S. Pyszka, *Il diritto alla libertà*, s. 207.

²⁶ M. Tarkowski, op. cit., s. 28. Por. P. Niczyporuk, *Nauczanie prawa rzymskiego...*, s. 153 i n.

²⁷ L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 177.

²⁸ Jan Świdorski to postać ciekawa, lecz nie mamy zbyt wielu informacji na jego temat. Był wychowankiem Akademii Wileńskiej, gdzie ukończył studia filozoficzne i teologiczne u Jana Grużewskiego i Jakuba Ortiza. Natomiast nie należał on do Zakonu Jezuitów. Po otrzymaniu stopnia magistra filozofii w Akademii Wileńskiej, Świdorski wyjechał do Ingolsztadu, a następnie do Würzburga, gdzie otrzymał doktorat obojsza praw. Do Wilna wrócił w 1620 r. (o tych wydarzeniach z jego życia świadczą dokumenty archiwalne, a szczególnie skrypty, które po sobie pozostawił – Biblioteka Jagiellońska, rękopisy 1973, 2143, 2144, 2145, 2418). Nie znamy dalszych losów Świdorskiego, ale posiadane informacje uprawniają do przyjęcia z wielkim prawdopodobieństwem, że mógł być profesorem prawa Akademii Wileńskiej. Zob. P. Niczyporuk, *Nauczanie prawa rzymskiego...*, s. 153.

²⁹ Por. L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 81; P. Niczyporuk, *Nauczanie prawa rzymskiego...*, s. 153.

³⁰ P. Niczyporuk, *Promocje doktorskie obojsza praw w Akademii Wileńskiej*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2004, nr 2, s. 17–31. Por. H. Gmiterek, *Promocje doktorskie w Akademii Zamojskiej*, [w:] *W kręgu akademickiego Zamościa*, red. H. Gmiterek, Zamość 1996, s. 225.

³¹ R. Plečkaitis, *Stopnie naukowe w dawnym Uniwersytecie Wileńskim*, [w:] *Studia z dziejów Uniwersytetu Wileńskiego 1579–1979*, Kraków 1979, s. 33; L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 81; M. Dyjakowska, op. cit., s. 193 i n. wraz z cytowaną literaturą.

³² P. Niczyporuk, *Promocje doktorskie obojsza praw w Akademii Wileńskiej*, s. 18 i n.

³³ Wiedzę o doktorach obojsza praw czerpiemy z *Laurae Academicae seu Liber continens Ritum Promovendi et Catalogum Promotorum ad Gradum Doctoratus, Licentiatius, Magisterii et Bacalareatus in Alma Academia Vilnensi Societatis Iesu comparatus et ordinatus Anno 1650* – rękopisu rejestracji nadawania przez Akademię stopni naukowych. Dokument ten jest obecnie przechowywany w Bibliotece Uniwersyteckiej w Wilnie (rkps F2 DC1). Zdaniem L. Piechnika było to podstawowe źródło informacji o promocjach naukowych w Akademii (L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 185). R. Plečkaitis

Podstawą wykładów prawa rzymskiego były Instytucje Justyniana, zaś ich treść nie odbiegała od standardów przyjętych na innych uznanych uniwersytetach³⁴. Obecność prawa rzymskiego w Akademii Wileńskiej i w jej kręgu skłania do uznania tej dyscypliny za istotny element życia naukowego na Litwie, a zachowane publikacje świadczą o solidnej pracy naukowej wszystkich profesorów³⁵.

Mając na uwadze powyżej przedstawione uwarunkowania, nie było powodów do obsadzenia tylko jednej katedry prawa cywilnego (rzymskiego) w Akademii Wileńskiej. Nie ulega wątpliwości, że Szymon Dilger prowadził wykłady z prawa cywilnego³⁶. Ponadto, pełnił on również obowiązki dziekana Wydziału Prawa³⁷. Natomiast Jan Jerzy Schauer wykładał tylko prawo kanoniczne³⁸. Badacze wskazują, że Aaron Aleksander Olizarowski objął drugą katedrę kanonistyki³⁹. Natomiast wielce prawdopodobny jest fakt, że mógł on jednak objąć drugą katedrę prawa cywilnego (rzymskiego) i prowadzić wykłady z tej dys-

---

odtworzył listę promowanych doktorów w oparciu o ten dokument (*Stopnie naukowe...*, s. 38–58). Rękopis wymienia niemal wszystkich magistrów, licencjatów oraz doktorów w Akademii, począwszy od otrzymania uprawnień aż do kasaty Zakonu Jezuitów w 1773 r. Jednakże zachowany dokument, choć opisywał wydarzenia z początków funkcjonowania *Alma Mater* powstał znacznie później. Przypuszczalnie odtworzono go po 1650 r. na podstawie szczątkowych przekazów, gdyż pierwotny rękopis zaginęł podczas wojen w połowie XVII w. (L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 186. R. Plečkaitis, (*Stopnie naukowe...*, s. 29), uważał, iż dokument *Laurae Academicae* powstał w zachowanym kształcie dopiero po 1664. Nie ulega wątpliwości, że rękopis miał być częścią swego rodzaju księgi promowanych przez Wydział Prawa Akademii Wileńskiej. Zapisów zaś dokonywał sekretarz uniwersytecki, który oprócz daty nadania stopnia naukowego i personaliów, umieszczał informacje o działalności, m.in. naukowej, kościelnej i pedagogicznej promowanego. Przypuszczalnie to właśnie jemu zawdzięczamy odtworzenie listy osób promowanych na stopnie naukowe przez Akademię do połowy XVII w. Zgodnie z zapisami w dokumencie *Laureae Academicae* Akademia Wileńska w latach 1583–1781 nadała stopnie naukowe 4076 osobom, w tym: bakałarza filozofii – 1810, magistra filozofii – 1700, bakałarza teologii – 46, licencjata – 59, doktora – 312, licencjata i doktora prawa kanonicznego – 113, doktora i licencjata obojga praw – 36. Przytoczone dane dowodzą, że w Akademii Wileńskiej dominowało przyznawanie stopni m.in. z filozofii. Ponadto, nadano przeszło trzy razy więcej stopni naukowych prawa kanonicznego aniżeli połączonego prawa kanonicznego i cywilnego, co świadczyć może o tym, że prawo cywilne, tj. rzymskie w Akademii odgrywało w porównaniu z prawem kanonicznym drugorzędną rolę. Umieszczone w dokumencie *Laureae* informacje o promowanych wyraźnie pokazują, że większość doktorów obojga praw to osoby stanu duchownego, w tym m.in. kanonicy katedralni, regensi seminariów diecezjalnych, prałaci, prefekci; tylko pięciu doktorów *utriusque iuris* to profesowie prawa cywilnego w Akademii. Przypuszczalnie jednak wypromowano co najmniej 46 doktorów *utriusque iuris*, a może nawet 114, skoro w latach 1672–1760 też z prawa cywilnego (rzymskiego) broniono co roku. Por. P. Niczyporuk, *Promocje doktorskie obojga praw w Akademii Wileńskiej*, s. 18 i n.

³⁴ M. Dyjakowska, op. cit., s. 193 i n.

³⁵ P. Niczyporuk, *Nauczanie prawa rzymskiego...*, s. 153.

³⁶ L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 169.

³⁷ J. Jaroszewicz, op. cit., t. III, s. 94 i n.; J. Bieliński, op. cit., t. II, s. 157; J. Wislocki, op. cit., s. 52.

³⁸ P. Niczyporuk, *Nauczanie prawa rzymskiego...*, s. 152.

³⁹ S. Kot, op. cit., s. 6, wraz z dalszą cytowaną literaturą; M. Tarkowski, op. cit., s. 28.

cypliny⁴⁰. Na taki stan rzeczy może wskazywać kilka okoliczności. Być może rzeczywiście Benedykt de Soxo miał związki z Wydziałem Prawa i nauczał prawa kanonicznego. Nawet obowiązki rektora Akademii nie stały na przeszkodzie w działalności dydaktycznej. Ponadto, na uwagę zasługuje rozprawa Benedykta de Soxo, przeznaczona dla młodzieży studiującej prawo pod tytułem: *Claves juris Accademicis Vilnensibus... porrectae*, wydana w roku 1648⁴¹. Powstaje pytanie i wątpliwość, w jakim celu rektor Akademii napisał taki właśnie podręcznik? Gdyby nie prowadził wykładów z prawa to przypuszczalnie nie tworzyłby tak pokaźnego dzieła (297 stron) adresowanego do studentów Wydziału Prawa Akademii Wileńskiej. Co prawda Benedykt de Soxo mógł być jedynie doktorem teologii, o czym mamy wzmiankę w jego dziełach⁴². Jednakże treść *Claves juris Accademicis Vilnensibus* może wskazywać, że rektor Akademii posiadał gruntowną wiedzę z prawa. Autor w czterech rozdziałach przedstawił definicje, rodzaje prawa, źródła prawa rzymskiego, kanonicznego i miejscowego. Takiej pogłębionej wiedzy nie można oczekiwać od laika, lecz od znawcy tematu. Ponadto, Benedykt de Soxo opisał w swym dziele podstawy prawa naturalnego i pozytywnego: kanonicznego, cywilnego (rzymskiego) i prawa Rzeczypospolitej. Analiza treści *Claves juris Accademicis Vilnensibus* może wskazywać, że rektor Akademii znał kodyfikację justyniańską oraz dzieło wydane przez Dionizjusza Gothofredusa pod tytułem *Corpus Iuris Civilis*⁴³. Był zatem przygotowany merytorycznie, by prowadzić wykłady na Wydziale Prawa. Nie ma żadnej wzmianki w zachowanych źródłach, by Benedykt de Soxo wykładał prawo cywilne (rzymskie). Jednakże jako rektor miał ściśle związki z Wydziałem Prawa i mógł nauczać właśnie prawa kanonicznego⁴⁴. W sytuacji, gdyby obowiązki rektorskie uniemożliwiały Benedyktowi de Soxo prowadzenie wykładów, mogli go zastępować inni wykładowcy, a chociażby Aaron Aleksander Olizarowski. Być może zastosowanie takiej właśnie praktyki w Akademii Wileńskiej może uzasadniać przypisywanie osoby Olizarowskiego do prawa kanonicznego.

O profilu zainteresowań profesorów mogą świadczyć wypromowani doktorzy oraz dziedziny prawa, którym poświęcona była owa dysertacja. Warto w tym miejscu wspomnieć o osobie Andrzeja Marquarta, który w 1647 r. dok-

⁴⁰ Por. L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 172; P. Niczyporuk, *Nauczanie prawa rzymskiego...*, s. 153.

⁴¹ J. Brown, *Biblioteka pisarzy asystencji Polskiej Towarzystwa Jezusowego*, przeł. Wł. Klejnowski, Poznań 1862, s. 388; I. Petrauskienė, *Del medicinos ir teises katedru isteigimo Vilniaus Akademijoje XVII a. prazioje*, op. cit., s. 95–96.

⁴² Na stronie tytułowej *Claves iuris Academicis Vilnensibus* znajdujemy wzmiankę: *a r. p. Benedicto de Soxo S. I. sacrae theologiae doctore et Academiae vicecancellario porrectae*.

⁴³ B. de Soxo, *Claves iuris Academicis Vilnensibus*, Vilnae 1648, s. 33 i n.

⁴⁴ Zob. M. Baliński, *Dawna Akademia Wileńska*, cit., s. 147; J. Bieliński, op. cit., t. II, s. 475; S. Załęski, *Jezuici w Polsce*, t. II, Lwów–Kraków 1900–1905, s. 640; A. Petrani, *Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku*, Lublin 1961, s. 204; M. Tarkowski, op. cit., s. 28.

toryzował się rozprawą: *Dissertatio juridica e jure canonico, civili et Regio Poloniae MD Lithuaniae nec non saxonico et municipali Magdeburgensi dicisa*, poświęconą prawu spadkowemu, napisaną pod patronatem Jana Schauera⁴⁵. Była to dysertacja o charakterze prawnoporównawczym odnosząca się do podstawowych porządków prawnych, które wówczas obowiązywały na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego⁴⁶. Promotor rozprawy Jan Jerzy Schauer z całą pewnością wykładał jedynie prawo kanoniczne. Natomiast napisany pod jego kierunkiem doktorat mógł mieć interdyscyplinarny charakter. Być może powodem takiego zakresu dysertacji była okoliczność, że Andrzej Marquart otrzymał doktorat obojga praw.

W 1650 r. w drukarni uniwersyteckiej wydano kolejną rozprawę, tym razem dotyczącą prawa cywilnego. Dysertacja Jana Markwarta, *De damno injuriae* została napisana pod patronatem Szymona Dilgera⁴⁷. Promotor doktoratu niewątpliwie kierował katedrą prawa cywilnego (rzymskiego) na Wydziale Prawa. Szymon Dilger nie był już w tym czasie dziekanem⁴⁸, a zatem mógł z większym zaangażowaniem poświęcić się pracy naukowej. Dysertacja Jana Markwarta została starannie napisana i opatrzona licznymi przypisami. Świadczy o dobrej znajomości przez autora analizowanej problematyki. Szkoda tylko, że jest to jedyna rozprawa obejmująca swym zakresem wyłącznie prawo cywilne (rzymskie) w początkowym okresie funkcjonowania Akademii Wileńskiej.

Profesor Aaron Aleksander Olizarowski zatrudniony na Wydziale Prawa, od jego powstania, wypromował także swoich doktorów. Pod jego kierunkiem Józef Butkiewicz Popuciewicz napisał dysertację pod tytułem *Assertiones ex Iurisprudentia*⁴⁹. W 1647 r. za aprobatą rektora Akademii, Benedykta de Soxo i dziekana Wydziału Prawa stała się ona podstawą do nadania doktoratu *utriusque iuris*. Była to rozprawa doktorska z zakresu prawa kanonicznego, co mogłoby świadczyć o zainteresowaniach naukowych jej promotora. Ponadto, zostało podkreślone na stronie tytułowej dysertacji, że Aaron Aleksander Olizarowski był w 1647 r. doktorem obojga praw i profesorem prawa kanonicznego w Akademii Wileńskiej⁵⁰. W tym samym roku odbyła się promocja

⁴⁵ L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 172. Zob. także: J. Kodreński, op. cit., s. 32; P. Niczyporuk, *Nauczanie prawa rzymskiego...*, cit., s. 153. M. Tarkowski (op. cit., s. 28) przetłumaczył tytuł rozprawy jako: „O spadkach testamentowych i bez testamentu, podług praw kanonicznych, rzymskich i krajowych”.

⁴⁶ P. Niczyporuk, *Promocje doktorskie obojga praw w Akademii Wileńskiej*, s. 18 i n.

⁴⁷ S. Kot, op. cit., s. 5; L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 172.

⁴⁸ Świadczy o tym aprobatą do dysertacji, która podpisali: *Albertus Koiałowicz Soc. Jesu i Joannes Georgius Schauer de Augenburg Juris Utr. Doctor et SS. Canonum Ordinarius Professor atque Juridici Collegii Sapiehani pro tempore Decanus*. Zatem Jan Jerzy Schauer był w tym czasie dziekanem Wydziału Prawa.

⁴⁹ Zob. R. Plečkaitis, *Teisės filosofija senajame Vilniaus universitete*, „Problemos” 2001, t. 60, s. 90.

⁵⁰ *Assertiones ex iurisprudentia ecclesiastica de iure non scripto, iure personarum, et immunitate ecclesiastica*,

rozprawy *Decisio Controversiae Juris Canonici* Józefa Konstantynowicza⁵¹. Przedmiotem dysertacji były kontrowersje w małżeństwie oparte na kanonicznym porządku prawnym. Józef Konstantynowicz swój doktorat bronił przed komisją pod przewodnictwem Aarona Aleksandra Olizarowskiego. Trudno ustalić, czy powszechną praktyką było, że promotor stał również na czele komisji doktorskiej. Józef Konstantynowicz swoje *Controversiae Juris Canonici*, podobnie jak Józef Butkiewicz Popuciewicz *Assertiones ex Iurisprudencia*, dedykował Kazimierzowi Leonowi Sapieże, podkanclerzemu Wielkiego Księstwa Litewskiego⁵². Zatem biorąc pod uwagę dyscypliny naukowe, z których powstawały doktoraty oraz tytułaturę promotora zawartą na kartach tytułowych dysertacji można uznać, że Aaron Aleksander Olizarowski był kanonistą. W związku z tym wykładałby on jedynie prawo kanoniczne i z tej dziedziny promował doktorów. Natomiast analiza zachowanych źródeł i dostępnej literatury przedmiotu nie w pełni potwierdza powyższą tezę. Prawdopodobnie materia prawa kanonicznego była bardziej popularna wśród kandydatów na potencjalnych doktorów ze względów praktycznych. Doktoraty obojga praw otrzymywali dostojnicy kościoła oraz inne zasłużone osoby, a zatem ich dysertacje obejmowały jedynie materię prawa kanonicznego. Natomiast w biografii Aarona Aleksandra Olizarowskiego można znaleźć liczne związki z prawem cywilnym (rzymskim).

Aaron Aleksander Olizarowski⁵³ urodził się ok. 1610 r.⁵⁴ na Podlasiu⁵⁵ w ro-

---

sub felicissimis auspiciis illustrissimi domini d. Casimiri Leonis Sapieha, procancellarii M.D.L. ... / per Iosephum Butkiewicz Popuciewicz, art[ium] et philosophiae magistrum, iuris utriusq[ue] auditorem publica disputatione propugnatae; praesidente ... d. Alexandro Aarone Olizarovski, iuris utriusq[ue] doctore ... iuris canonici ordinario professore, in alma Academia Vilnensi Soc. Iesu die [30] mense [Iunio] anno Domini M.DCXLVII.

- ⁵¹ M. Tarkowski (op. cit., s. 28) przetłumaczył tytuł rozprawy jako: *Kontrowersje w małżeństwie*.
- ⁵² *Decisio controversiae iuris canonici, sub felicissimis auspiciis ... d. Casimiri Leonis Sapieha, M.D.L. procancellarii, ... facultatis iurium in alma Academia Vilnensi Soc. Iesu, munificentissimi fundatoris / a Iosepho Konstantynowicz, artium et philosophiae magistro ... publice disputationi proposita, praesidente ... d[omi]no Alexandro Aarone Olizarovski iuris utriusq[ue] doctore, ... canonum ordinario professore in alma Acad. Vilnen. S.I.*
- ⁵³ Nosił on nazwisko Olizarowski. Takim właśnie jego brzmieniem posłużył się Józef Konstantynowicz w dysertacji *Decisio controversiae iuris canonici* z 1647, wskazując Aleksandra Aarona Olizarowskiego jako przewodniczącego komisji doktorskiej i promotora w jednej osobie. Por. J. Konstantynowicz, *Decisio controversiae iuris canonici*, Vilniae 1647. Natomiast nazwisko Olizarovvski znajdujemy w traktacie Józefa Butkiewicza Popuciewicza, wydanym w 1647 r., gdzie Aleksander Aaron Olizarowski był promotorem dysertacji doktorskiej. Por. strona tytułowa J. Butkiewicz Popuciewicz *Assertiones ex iurisprudencia ecclesiastica de iure non scripto, iure personarum, et immunitate ecclesiastica*, Vilnae 1647. Oprócz postaci nazwiska Olizarowski, sam Aleksander Aaron w łacińskich wydaniach swoich dzieł używa brzmienia Olizarovius. Ponadto w dokumentach religijnych lub naukowych spotykane było w pisowni Olozarovius, Olizar, Ołzarowski, Olżarowski. Zob. S. Pyszka, *Il diritto alla libertà*, s. 207.
- ⁵⁴ Inna podawana w literaturze przedmiotu data urodzin to rok 1618 – zob. S. Kot, op. cit., s. 2. Jednakże była ona kwestionowana przez L. Piechnika (L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 173, przyp. 598). Rok 1610 jako data urodzin Aarona Aleksandra Olizarowskiego jest niekwestionowana i podawana

dzinie szlacheckiej⁵⁶ o pochodzeniu prawdopodobnie ukraińskim⁵⁷. Jako ubogi szlachcic dostał się pod opiekę jezuitów i za ich sprawą otrzymał gruntowne wykształcenie. Większą część życia spędził na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego. Edukację rozpoczął w Nieświeżu⁵⁸, gdzie kształcił się w naukach humanistycznych⁵⁹. Po ukończonej szkole średniej Aaron Aleksander Olizarowski wstąpił do Zakonu Jezuitów 1 sierpnia 1629⁶⁰. Odbył on dwuletni nowicjat w Wilnie w latach 1629–1631⁶¹, a następnie kontynuował retorykę w seminarium pedagogicznym w Połocku (1632)⁶². W 1633 r. opuścił Wielkie Księstwo Litewskie i przybył do Warszawy, by zostać wykładowcą w domu

---

przez współczesnych badaczy. Zob. V. Kamuntavičienė, *LDK jėzuitų požiūris į Lenkijos-Lietuvos valstybės valdymą XVII a.*, „Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos Metraštis“ t. 19, 2001, s. 157; J. Sarcevičienė, op. cit., s. VII.

- ⁵⁵ Nie wiadomo dokładnie, gdzie się Aaron Aleksander Olizarowski urodził. Jednakże z dużym prawdopodobieństwem wymienia się Podlasie jako potencjalne miejsce jego przyścia na świat (L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 173, przyp. 598; a ostatnio S. Pyszka, *Il diritto alla libertà*, s. 233). W metryce Uniwersytetu w Królewcu określił swoje pochodzenie – „*regione Subsylvanus*”. Jako miejsce urodzenia Aarona Aleksandra Olizarowskiego podaje się także Mazowsze, blisko granicy z Prusami (S. Kot, op. cit., s. 2), Innsbruck (J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*, t. III, Kraków 1900, s. 280, A. Karbowski, op. cit., s. 321), a ostatnio także Białą Cerkiew koło Kijowa (J. Sarcevičienė, op. cit., s. VII).
- ⁵⁶ W wydanych w 1643 r. w Ingolstadsie *Quaestiones politicae* Aaron Aleksander Olizarowski pod nazwiskiem wskazał na swoje szlacheckie pochodzenie (*auctore Aarone Alexandro Olizarovio, equite polono*). S. Kot (S. Kot, op. cit., s. 2) podniósł, że taką tytułaturę podał do metryki Uniwersytetu w Ingolstadsie.
- ⁵⁷ Zob. S. Pyszka, *Il diritto alla libertà*, cit., s. 233; J. Sarcevičienė, op. cit., s. VII. Natomiast D. Braun (D. Braun, *De scriptorum Poloniae et Prussiae historicorum, politicorum et juris consultorum virtutibus et vitiis Catalogus et iudicium*, Coloniae 1723, s. 161) określał Olizarowskiego jako Litwina. Zaś L. Piechnik, (L. Piechnik, *Olizarowski Aaron Aleksander*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXIII, Kraków 1978, s. 822) twierdził, że Aaron Aleksander Olizarowski pochodził z rosyjskiej szlachty, która mieszkała w miejscowości Biała Cerkiew w pobliżu Kijowa. I. Lukšaitė (I. Lukšaitė, *Lietuvos publicistai valstiečių klausimu*, Vilnius 1976, s. 57), na podstawie dokumentów opublikowanych przez H. Baryczę (H. Barycz, *Kilka strzępów źródłowych do dziejów literatury polskiej XVI i XII wieku*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Konrada Górskiego*, Toruń 1967, s. 159–162) i A. Skrobackiego (A. Skrobacki, *Polacy na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu w Królewcu*, Olsztyn 1969, s. 102), a w szczególności dyplomu doktorskiego z nauk medycznych oraz jego biografii podała, że pochodził z obszaru Biała Cerkiew, niedaleko Kijowa. Natomiast jego rodzina wywodziła się z rosyjskich bojarów (*nobilii Russiae*). To właśnie wskazywałoby, zdaniem J. Sarcevičienė (J. Sarcevičienė, op. cit., s. VII) za uznaniem Aarona Aleksandra Olizarowskiego za Ukraińca, a nie za Polaka. Uważa, że metryka Uniwersytetu w Ingolstadt i wpis *eques Polonus*, wskazuje nie na jego narodowość, lecz jedynie na obywatelstwo. Skoro jednak sam siebie nazywa polskim szlachcicem, to musiało to być prawdą. Był więc niewątpliwie obywatelem Rzeczypospolitej Obojga Narodów.
- ⁵⁸ J. Sarcevičienė, op. cit., s. VII.
- ⁵⁹ L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 173, przyp. 598.
- ⁶⁰ S. Pyszka, *Il diritto alla libertà*, s. 233. Stało się to prawdopodobnie w Wilnie. Zob. L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 173, przyp. 598.
- ⁶¹ J. Sarcevičienė, op. cit., s. VII.
- ⁶² L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 173, przyp. 598.

jezuickim⁶³. Następnie kontynuował naukę w Pułtusku, gdzie przed ukończeniem studiów filozoficznych wystąpił z Zakonu Jezuitów w sierpniu 1636 roku⁶⁴. Już jako człowiek świecki kontynuował studia w latach 1636–1640. Dalszą edukację Aaron Aleksander Olizarowski rozpoczął w Poznaniu, gdzie ukończył kolegium jezuickie. Nauka trwała tam 7 lat, a wykształcenie odebrał w zakresie „humaniorów i filozofii”⁶⁵. Następnie kontynuował studia filozoficzne w Würzburgu⁶⁶ i Grazu, gdzie otrzymał tytuł magistra *atrium*⁶⁷. Studiował tam również prawo cywilne i kanoniczne⁶⁸. Podczas studiów w Grazu zarabiał na swoje utrzymanie jako nauczyciel zamożnych szlachciców⁶⁹. Około 1640 r. był na Węgrzech w Preszburgu⁷⁰, a jego krótki pobyt nie miał związku z kontynuowaniem edukacji. W latach 1640–1644 Aaron Aleksander Olizarowski odbył w Ingolstadt (Bawaria)⁷¹ studia w zakresie prawa (cztery lata) i medycyny (trzy lata)⁷². W czasie nauki był on dworzaniem jednego z zamożnych szlachciców, przypuszczalnie syna wojewody brzeskiego Jakuba Szczawińskiego⁷³. Przebywając w Ingolstadt utrzymywał kontakty z wieloma wpływowymi ludźmi, a m.in. z rodziną Radziwiłłów⁷⁴.

W 1642 r. Aaron Aleksander Olizarowski został doradcą księcia Neuburga, Filipa Wilhelma, palatyna reńskiego⁷⁵. Książę, za jego usługi, przyznał mu niewielką emeryturę. Palatyn reński był od 1642 r. mężem Anny Katarzyny z Wazów, siostry królów polskich Władysława IV i Jana II Kazimierza⁷⁶.

⁶³ J. Sarcevičienė, op. cit., s. VIII; R. Darowski, *Philosophy of Jesuits in Lithuania since the 16th until the 18th Century*, „Problemos” 2008, t. 73, s. 23.

⁶⁴ S. Pyszka, *Il diritto alla libertà*, s. 233.

⁶⁵ S. Kot, op. cit., s. 2.

⁶⁶ J. Sarcevičienė, op. cit., s. VIII.

⁶⁷ S. Kot, op. cit., s. 2. Prawdopodobnie stało się to w 1640 r. (L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 173, przyp. 598). J. Sarcevičienė (J. Sarcevičienė, op. cit., s. VIII) uważa, że Aron Aleksander Olizarowski magistrem filozofii został dopiero w 1641.

⁶⁸ S. Pyszka, *Il diritto alla libertà*, s. 233.

⁶⁹ S. Kot, op. cit., s. 3.

⁷⁰ A. A. Olizarovio, *De politica Hominum Societate libri tres*, Dantisci 1651, s. 325. Fragmenty pracy przetłumaczone na język polski i opublikowane: A. A. Olizarowski, *O politycznej społeczności ludzi*, [w:] *Filozofia i myśl społeczna XVII wieku*, opr. Z. Ogonowski, cz. 1, Warszawa 1979, s. 260–279. Zob. także S. Kot, *Aaron Aleksander Olizarowski...*, s. 2–3.

⁷¹ D. H. Arnolds, *Ausführliche und mit Urkunden versehene Historie der Königsbergischen Universität*, t. II, Königsberg 1746, s. 339.

⁷² L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 173, przyp. 598. Pierwszy wpis dotyczący Aarona Aleksandra Olizarowskiego w metryce Uniwersytetu w Ingolstadzie pochodzi z 22 października 1641 roku: *Aaron Alexander Olizarowski Eques Polonus Juris et Medic. stud.* – zob. S. Kot, *Aaron Aleksander Olizarowski...*, s. 3.

⁷³ J. Sarcevičienė, op. cit., s. VIII. Zob. S. Kot, *Aaron Aleksander Olizarowski...*, s. 3.

⁷⁴ J. Sarcevičienė, op. cit., s. VIII.

⁷⁵ Zob. S. Kot, op. cit., s. 4.

⁷⁶ Z. Wdowiszewski, *Genealogia Jagiellonów i Domu Wazów w Polsce*, Kraków 2005, s. 236–237.

To właśnie w Ingolstadt Aaron Aleksander Olizarowski po raz pierwszy zaczął myśleć o karierze naukowej. W 1643 r. u drukarza Haenlina wydał dwie książki. Pierwszą z nich: *Institutiones Rhetoricae conscriptae ab Alexandro Olizarovio Equite Polono*⁷⁷ dedykował 12 czerwca 1643 r. Janowi Krzysztofowi Thannerowi, podkomorzemu i radcy dworu elektora bawarskiego⁷⁸. Publikacja ta obejmowała zwięzły wykład z zakresu retoryki⁷⁹. Natomiast druga: *Questiones politicae* z 1 lipca 1643 zawierała dedykację elektorowi bawarskiemu księciu Maksymilianowi⁸⁰. Dzieło było dość interesujące i stanowiło *in utrumque partem disputatae*. Zatem każde zagadnienie było omawiane zarówno w sensie twierdzącym, jak i przeczącym⁸¹.

Publikacje poprzedziły starania Aarona Aleksandra Olizarowskiego o nadzwyczajną katedrę prawa na Uniwersytecie w Ingolstadt⁸². Uzyskał on pismo polecające od Jana Kazimierza do elektora bawarskiego⁸³. Starania Aarona Aleksandra Olizarowskiego poparł również książę Neuburski oraz biskup z Eichstätt, ówczesny kanclerz uniwersytetu⁸⁴. Swoje starania o katedrę prawa na Uniwersytecie w Ingolstadt ponowił po śmierci poprzedniego kierownika Erazma Paschy w 1643⁸⁵. Chociaż elektor przesłał prośbę Olizarowskiego uniwersytetowi w celu wyrażenia opinii, to jednak został on negatywnie oceniony przez władze uniwersyteckie, gdyż nie ukończył jeszcze studiów prawnych⁸⁶. Ponadto, jego starania komplikowała konieczność przeprowadzenia egzaminu w celu potwierdzenia jego umiejętności⁸⁷. Natomiast największą przeszkodą w zatrudnieniu Aarona Aleksandra Olizarowskiego był brak biegłej znajomości języka niemieckiego. Katedrę objął Johannes Antonius Crollalanza⁸⁸. W 1644 r. Olizarowski uzyskał stopień doktora obojga praw (*utriusque*

⁷⁷ *Cum facultate Superiorum. Ingolstadii. Typis Gregorii Haenlin. Anno MDCXLIII.*

⁷⁸ J. Sarcevičienė, op. cit., s. VIII.

⁷⁹ Kart 4 ulb + 119 str. + 1 k. Errata 120. Por. S. Kot, op. cit., s. 3.

⁸⁰ J. Sarcevičienė, op. cit., s. VIII.

⁸¹ S. Kot, op. cit., s. 3.

⁸² J. Sarcevičienė, op. cit., s. VIII.

⁸³ S. Kot, op. cit., s. 3.

⁸⁴ J. Sarcevičienė, op. cit., s. IX.

⁸⁵ Erazm Pascha był autorem dzieła *De privilegiis* z 1621 oraz promotorem dysertacji *Conclvsiones iuridicae. De ivre emphyteotico* z 1620 Johanna Schoenbuchera. Zob. *Biographisches Lexikon der Ludwig-Maximilians Universität München*, red. L. Boehm, W. Müller, W. J. Smolka, H. Zedelmaier, t. I, *Ingolstadt – Landshut 1472–1826*, Berlin 1998, s. 302.

⁸⁶ By otrzymać katedrę musiał zostać doktorem prawa.

⁸⁷ S. Kot, op. cit., s. 4.

⁸⁸ Johannes Antonius Crollalanza został 13 listopada profesorem Uniwersytetu w Ingolstadt. Zob. Dokument napisany przez Johanna Antoniusa Crollalanę z Uniwersytetu w Ingolstadt, Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Regesten nr 276. Por. także: E. J. H. Steffenhagen, *Crollalanza, Johann Anton*, [w:] *Allgemeine Deutsche Biographie*, red. R. F. von Lilienron, *Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*, t. IV, Lipsiae 1876, s. 604.

iuris) na Uniwersytecie w Ingolstadt, ale tytuł jego dysertacji nie jest znany⁸⁹. Jednakże z braku perspektyw na objęcie katedry prawa udał się do Padwy na kontynuację studiów w zakresie medycyny⁹⁰. Studiów w Padwie nie ukończył, gdyż objął funkcję profesora prawa w Akademii Wileńskiej⁹¹.

Aaron Aleksander Olizarowski przybył do Wilna tuż przed otwarciem Wydziału Prawa, a nie jak sugerował S. Kot⁹², czy P. Rabikauskas⁹³ w 1645 r. czy nawet 1646. Wiele wskazuje na to, że mógł on być pośrednikiem w sprowadzeniu na Litwę Szymona Dilgera oraz Jana Jerzego Schauera (Szawra)⁹⁴. Przypuszczalnie obaj profesorowie znali jeszcze Aleksandra Olizarowskiego z czasów jego studiów na Uniwersytecie w Ingolstadt⁹⁵. Sprowadzenie na Litwę profesorów mogło być również oznaką wdzięczności protektorowi Kazimierzowi Lwu Sapiesze, któremu przecież zależało na wybitnej kadrze naukowej wykładającej prawo w Akademii Wileńskiej. Część powyższych wywodów może uzasadniać treść listu Aarona Aleksandra Olizarowskiego z 26 września 1644 r. adresowanego do fundatora katedry prawa, właśnie podkanclerzego Wielkiego Księstwa Litewskiego Kazimierza Lwa Sapiehy. Autor listu opisywał ze szczegółami inaugurację swoich wykładów w zakresie prawa w Wilnie 22 września 1644 r.⁹⁶ oraz podpisał się jako „doktor praw i tychże profesor w szkołach sapieżyńskich”⁹⁷.

Aaron Aleksander Olizarowski jako profesor prawa Akademii Wileńskiej w 1651 r. wydał w Gdańsku dzieło swego życia: *De politica hominum societate* – systematyczny wykład wiedzy o społeczeństwie i państwie⁹⁸. Traktat został zadedykowany Kazimierzowi Lwu Sapiesze, wieloletniemu protektorowi i opiekunowi autora. *De politica hominum societate libri tres* należy do najobszerniejszych prac Olizarowskiego, w którym zawarł swoje poglądy społeczno-po-

⁸⁹ L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 169; J. Sarcevičienė, op. cit., s. IX. Natomiast S. Pyszka (S. Pyszka, *Il diritto alla libertà, cit.*, s. 233) podaje, że Olizarowski uzyskał stopień doktora obojga praw (*utriusque iuris*) na Uniwersytecie w Padwie. E. Jarra natomiast podkreślał, że Aaron Aleksander Olizarowski ukończył edukację w jezuickich kolegiach jako osoba świecka uzyskując nawet stopień doktora obojga praw (E. Jarra, op. cit., s. 34).

⁹⁰ D. H. Arnoldts, op. cit., s. 339.

⁹¹ A. Tyla, *Vilniaus universiteto profesūros pritarimas teisės fakulteto įsteigimui*, „Lietuvos Istorijos Metraštis“ 2000, 2001, s. 303.

⁹² S. Kot, op. cit., s. 4.

⁹³ P. Rabikauskas, *Teisė ir medicina Vilniaus akademijoje*, „Aidai“ 1975, t. 3, s. 97 i n.

⁹⁴ J. Sarcevičienė, op. cit., s. IX.

⁹⁵ Świadczyć o tym mogą żałobne wiersze napisane po śmierci Aarona Aleksandra Olizarowskiego przez Szymona Dilgera. Zob. S. Kot, op. cit., s. 7.

⁹⁶ Zob. powyższy przypis 23.

⁹⁷ L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 169.

⁹⁸ E. Jarra, op. cit., s. 33–72; K. Jablonskis, *Lietuvių kultūra ir jos veikėjai*, Vilnius 1973, s. 334 i n.; L. Valkūnas, A. Olizarovijus ir jo veikalas „*Politinė žmonių visuomenė*“, „Problemos“ 1978, nr 2 (22), s. 36 i n.

lityczne⁹⁹. Rozprawa została podzielona na trzy części, czyli księgi: *De domo*, *De civitate* oraz *De republica*. Dzieło *De politica hominum societate* było przedmiotem zainteresowania i analizy różnych badaczy¹⁰⁰. Z racji moich zainteresowań romanistycznych ograniczę się jedynie do kilku wątków związanych z antycznym Rzymem i prawem rzymskim, pomijając gruntowną analizę tego dzieła.

Znawcy tematu krytykowali Olizarowskiego, że w swej rozprawie jedynie przytaczał poglądy innych, nie komentując ich¹⁰¹. W *De politica hominum societate* w sumie zacytował prace 254 osób, wśród których można wyróżnić następujące kategorie: antyczni i średniowieczni pisarze, Ojcowie Kościoła oraz współcześni Olizarowskiemu. Spośród zacytowanych autorów jest tylko dwóch Polaków (Andrzej Frycz Modrzewski i Piotr Mieszkowski)¹⁰².

Aaron Aleksander Olizarowski obficie cytował literaturę grecką i rzymską¹⁰³. Powoływał się w *De politica hominum societate* na Arystotelesa 27 razy, Platona 11 i Plutarcha 12 razy. Odnosił się też do: Homera, Diodora z Sycylii, Demostenesa, Dionizjusza z Halikarnasu, Galena, Herodota, Izokratesa, Ksenofonta i wielu innych piszących po grecku. Ponieważ Olizarowski nie znał greki, to jego orientacja w literaturze greckiej wynikała ze znajomości łacińskich przekładów¹⁰⁴. Natomiast z rzymskich twórców odwoływał się do Kwintyliana – *Institutio oratoria* – 3 razy. Obficie cytował Olizarowski Cicerona (13 razy), Senekę (11 razy), Owidiusza (7 razy). Swetoniusza przywołał 5 razy, Horacego 4, Sallustiusza 3, Boecjusza, Juwenalisa i Pliniusza po 2 razy, oraz po razie Catullusa, Claudiusa Claudianusa, Tacyta, Curtiusa Rufusa, Enniusza, Fabiusa Pictora, Liwiusza, Lukjana, Marcialisa, Terencjusza i Ammianusa Marcelinusa. Dla romanisty interesujące jest to, że Aaron Aleksander Olizarowski odwoływał się do antykwarysty Gellusa¹⁰⁵, jak również do „ksiąg praw rzymskich” (6 razy), nie precyzując bliżej tego pojęcia.

⁹⁹ A. Tamošiūnienė, *Lietuvos sprendimai ir Naujausiuju laikų skaitytojas*, „Senoji Lietuvos Literatūra” 2008, t. 25, s. 284.

¹⁰⁰ S. Kot, op. cit., s. 4; E. Jarra, op. cit., s. 33–72; P. Rybicki, *Pojęcie społeczności u pisarzy polskiego odrodzenia*, „Studia i materiały z dziejów nauki polskiej”, Seria A: „Historia Nauk Społecznych” 1957, z. 1 (5), s. 3–44; idem, *Z dziejów polskiego arystotelizmu: De politica hominum societate Arona Aleksandra Olizarowskiego*, „Studia i materiały z dziejów nauki polskiej”, z. 3, Seria A: „Historia nauk społecznych”, 1959, s. 83–136; J. Tazbir, *Thomas More in Poland*, „Acta Poloniae e Historica” 1976, t. 33, s. 16; R. Plečkaitis, *Filozofia prawa w dawnym Uniwersytecie Wileńskim*, [w:] *Philosophia vitam alere*, Kraków 2005, s. 513 i n.; S. Pyszka, *Il diritto alla libertà*, s. 233.

¹⁰¹ S. Kot, *Rzeczpospolita polska w literaturze politycznej Zachodu*, Kraków 1919, s. 73 i n.

¹⁰² S. Kot, op. cit., s. 4.

¹⁰³ Zob. J. Sarcevičienė, *Lotyniškojo leidimo paaiškinimai*, [w:] *Aronas Aleksandras Olizarovijus*, s. 600 i n.

¹⁰⁴ S. Kot, op. cit., s. 4.

¹⁰⁵ A. A. Olizarovio, op. cit., s. 151. O Gellusie pisał J. Zabłocki, *‘Consortium ercto non cito’ w ‘Noctes Atticae’ Aulusa Gelliusa*, „Prawo Kanoniczne” (dalej: PK) 1988, t. 31, z. 4, s. 271–182; idem, *Kompetencje ‘patres familias’ i zgromadzeń ludowych w świetle ‘Noctes Atticae’ Aulusa Gelliusa*, Warszawa 1990, passim; idem, *Talion w świetle ‘Noctes Atticae’ Aulusa Gelliusa*, PK 1995, t. 38, z. 3–4, s. 231–244; idem, *Rodzina rzymska w świetle ‘Noctes Atticae’ Aulusa Gelliusa*, [w:] *Rodzina w społeczeństwach an-*

Ciekawy jest wywód o wychowaniu dzieci (*de educatione liberorum*), który Olizarowski umieścił w pierwszej księdze, w bardzo długim rozdziale (X), złożonym aż z dwudziestu paragrafów¹⁰⁶. Poprzedzają ten rozdział rozważania o małżeństwie, jego skutkach prawnych, karach za cudzołóstwo, przymiotach stron, wstępujących w związek małżeński oraz obowiązkach małżonków. Olizarowski, wzorując się na Arystotelesie, dzieli okres życia człowieka na trzy siedmioletnie okresy. Wymienia m.in. okres dziecięcy – *infantia* – trwający od urodzenia do siódmego roku życia. Jest on tożsamy z uznanym w prawie rzymskim okresem dzieciństwa¹⁰⁷. Zatem Aaron Aleksander Olizarowski odwoływał się do swej wiedzy z zakresu *ius civile*. Kolejny okres życia człowieka, a mianowicie od siódmego do czternastego roku życia, może wskazywać na znany prawo rzymskiemu okres niedojrzałości (*impuberes*)¹⁰⁸.

Także interesujący jest paragraf dziewiętnasty odnoszący się do władzy ojcowskiej nad dziećmi (*de patria in liberos potestate*). Olizarowski pojmuje władzę ojcowską jako prawo ojca nad osobą i mieniem dziecka¹⁰⁹. Ostatni

---

tycznych i wczesnym chrześcijaństwie. Literatura, Prawo, epigrafika, sztuka, red. J. Jundziłł, Bydgoszcz 1995, s. 45–57; idem, *The Image of a Roman Family in 'Noctes Atticae' by Aulus Gellius*, „Pomoerium. Studia et Commentarii Ad Orbem Classicum Spectantia” 1996, nr 2, s. 47–58; idem, *'Postumus' w 'Noctes Atticae' Aulusa Gelliusa*, PK 1997, nr 40, z. 1–2, s. 255–262; idem, *Rozważania o procesie rzymskim w 'Noctes Atticae' Aulusa Gelliusa*, Warszawa 1999, passim; idem, *Appunti sull' 'officium iudicis' nelle 'Noctes Atticae'*, [w:] *Au-delà des frontières. Mélanges de droit romain offerts à Witold Włodkiewicz*, t. II, Varsovie 2000, s. 1115–1126; idem, *Ze studiów filozofii Aulusa Gelliusa w Atenach*, [w:] *Profesorowi Janowi Kodrębskiemu 'in memoriam'*, red. A. Pikulska-Robaszekiewicz, Łódź 2000, s. 465–474; idem, *The Intellectual Background of Aulus Gellius*, „Diritto@Storia. Rivista internazionale di Scienze Giuridiche e Tradizione Romana” 2007, nr 6; idem, *Rzymskie Studia Aulusa Gelliusa*, „Acta Universitatis Wratislaviensis, Prawo” 2008, nr 305. *Studia historycznoprawne. Tom poświęcony pamięci Profesora Edwarda Szymoska*, red. A. Konieczny, s. 425–433.

¹⁰⁶ W języku litewskim pierwsza księga, *De educatione liberorum* została opublikowana: *Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis XIII–XVII a.*, red. K. Grigas, V. Kryževičius, I. Lukšaitė, Vilnius 1994, s. 314–346.

¹⁰⁷ A. Berger, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia 1953 (przedruk 1991), s. 495, s. v. *Impubes*. Szerzej zob. F. Wycisk, *Obowiązki alimentacyjny i wychowawczy w prawie rzymskim okresie prolewskiego*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” (dalej: RTK) 10, 1963, z. 4, s. 234; G. Impallomeni, *Persona fisica. Diritto romano*, „Novissimo Digesto Italiano” (dalej: NNDI) 12, 1965, s. 1028 i n. [= *Scritti di diritto romano e tradizione romanistica*, Padova 1996, s. 133 i n.]. Por. G. Kuleczka, *Dzieci w systemie prawnym starożytnego Rzymu*, „Meander”, z. 5–6, 1979, s. 237–250; idem, *Prawo rzymskie epoki pryncypatu wobec dzieci pozamałżeńskich*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1969, s. 64 i n.

¹⁰⁸ A. Berger, op. cit., s. 495, s. v. *Impubes*. Szerzej zob. A. Burdesse, *Sulla capacita intellettuale degli impuberes in diritto classico*, „Archivio Giuridico Filippo Serafini” (AG), t. 150, 1956, s. 10–66.

¹⁰⁹ Zob. na ten temat odnośnie do prawa rzymskiego: B. Łapicki, *Władza ojcowska w starożytnym Rzymie. Czasy królewskie, czasy republikańskie*, Warszawa 1933, passim; idem, *Władza ojcowska w starożytnym Rzymie, Okres klasyczny*, Warszawa 1937, passim; M. Kaser, *Das Inhalt der patria potestas*, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung” (dalej: ZSS) 1938, t. 58, s. 75 i n.; E. Sachers, „Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft” (dalej: RE) 1949, t. 18, s. v. *Pater familias*, szp. 212 i n.; U. Coli, „Regnum”, „Studia et documenta historiae et iuris” (dalej: SDHI) 1951, t. 17, s. 125 i n.; P. De Francisci, *Primordia civitatis*, Romae 1959, s. 140 i n.; B. Wierzbowski, *Treść władzy ojcowskiej w rzymskim prawie poklasyycznym*, Toruń 1977, s. 23 i n.; C. Gioffredi, *Funzioni e limiti della 'patria potestas'*, [w:] C. Gioffredi, *Nuovi studi di diritto romano*,

dwudziesty paragraf traktował o obowiązkach dzieci względem rodziców (*de liberorum erga parentes officio*) i karach za ich zaniedbanie. Wiele uwagi w *De politica hominum societate* Olizarowski poświęcił wychowaniu, dając w tym względzie wskazówki rodzicom¹¹⁰. Jego zdaniem, odpowiednie wychowanie wywierało istotny wpływ na naturę wychowanka, zaś zaniedbywanie tych obowiązków było oznaką niewłaściwego postępowania rodziców w tym względzie. Zdaniem Olizarowskiego, człowiek nie może być gorszy od zwierząt, które troszczą się o swoje młode. Zaniedbanie początkowej edukacji przynosi szkodę nie tylko jednostkom, lecz także społeczeństwu i państwu¹¹¹. W *De politica hominum societate* została wskazana rola matki, szczególnie w początkowym okresie wychowawczym. Powinny one karmić swoje dzieci same, gdy zaś zaniedbują te obowiązki, zasługują jedynie na miano „półmatek”. Aaron Aleksander Olizarowski uważał, że tylko choroba matki jest istotnym uzasadnieniem dla przyjęcia piastunki. Jego zdaniem również mamka, która przecież miała istotny wpływ na wychowanie dziecka musiała mieć określone przymioty. Powinna ona być młoda, zdrowa oraz cechować się nienagannym stylem życia i przestrzegać dobrych obyczajów. Zatem, zdaniem Olizarowskiego, matka dopuszcza się ciężkiej zbrodni, przyjmując za mamkę dla dziecka swego osobę podejrzanych obyczajów, czy też osobę chorą¹¹².

Aaron Aleksander Olizarowski w *De politica hominum societate* zawarł też inne odwołania do stosunków gospodarczych i społecznych panujących w starożytnym Rzymie. Autor omawiał położenie chłopów przez porównanie z rzymskimi kolonami (*adscriptitii servi dicebantur coloni, qui glebae, aut terrae...*)¹¹³. *Glebae ascripti*¹¹⁴ w Cesarstwie Rzymskim byli to dzierżawcy gruntów, którzy początkowo posiadali wolność. Jednakże od 332 n.e. zostali dziedzicznie przypisani do ziemi, wraz z którą mogli być sprzedani¹¹⁵.

Roma 1980, s. 80 i n.; G. Lohrano, *Pater et filius familias eadem persona. Per lo studio della patria potestas*, t. I, Milano 1984, passim; M. Zabłocka, *Przemiany prawa osobowego i rodzinnego w ustawodawstwie dynastii julijsko-klaudyjskiej*, Warszawa 1987, s. 34 i n.; J. Zabłocki, *Consortium...*, s. 271; idem, *Kompetencje pater familias...*, s. 29 i n.; idem, *Rodzina rzymska w świetle Noctes Atticae...*, s. 45; idem, *The image a Roman Family...*, s. 48 i n.; A. Nowak [Jurewicz], *Pojęcie władzy ojcowskiej w rzymskim prawie klasycznym*, „Studia Prawnoustrojowe” 2002, z. 1, s. 48 i n.; P. Niczyporuk, *Kompetencje pater familias względem dzieci w ustawach królewskich (leges regiae) w starożytnym Rzymie*, [w:] *Mężczyzna Etyka Ekonomia*, red. E. Ozorowski, R. Cz. Horodeński, Białystok 2011, s. 179 i n.

¹¹⁰ A. A. Olizarovio, op. cit., s. 68–143.

¹¹¹ Por. S. Kot, *Aaron Aleksander Olizarowski...*, s. 13.

¹¹² L. Janowski, recenzja z Karbowiak Antoni: *Olizarowski o edukacji. Odbitka z „Muzeum”*. Lwów 1905, 8, str. 17, KH 1908, z. 2–3, s. 482.

¹¹³ A. A. Olizarovio, op. cit., s. 147.

¹¹⁴ Por. W. Wolfarth, *Ascriptitii w Polsce*, Wrocław–Kraków 1959, s. 42 i n.

¹¹⁵ A. Berger, op. cit., s. 351, s. v. *Adscriptici*. Szerzej zob. J. Kolendo, *Kolonat w Afryce rzymskiej w I–II wieku I jego geneza*, Warszawa 1962, passim; La M. De Dominicis, *I coloni “adscriptici” nella*

Olizarowski przytaczając takie terminy, jak: *parentes, patrimonium, peculium*, czy zwrot *filia familias* odwoływał się do ich definicji (*maxime iuribus Romanis definita, explicant Juris interpretes*)¹¹⁶ zawartych w pięćdziesiątej księdze Digestów, w tytule szesnastym *De verborum significatione*¹¹⁷. Także posługiwał się terminem *servitus*, w znaczeniu podległości osobistej, zaczerpniętym z prawa rzymskiego¹¹⁸. Aaron Aleksander Olizarowski omawiając status prawny osoby poniżej i powyżej dwudziestego piątego roku życia czynił odniesienia do tytułu *De statu hominum*¹¹⁹ z Digestów¹²⁰. Analizując zaś *restitutio in integrum* poczynił odniesienie do tytułu *De minoribus*, błędnie podając jego numer (D. 4, 9)¹²¹. Natomiast kompilatorzy umieścili tytuł *De minoribus viginti quinque annis* w D. 4, 4. Olizarowski posługiwał się sformułowaniami *ius Romanorum* czy *legis Romanorum*, które mogą sugerować, że omawiane instytucje były zaczerpnięte z prawa rzymskiego¹²². Wobec tego, by tak móc porównywać konstrukcje prawne różnych epok musiał mieć on gruntowną wiedzę w opisywanej materii i znajomość dostępnej literatury przedmiotu. Posługiwał się nie tylko wiedzą ogólną, wyniesioną ze studiów, ale operował bardziej szczegółowymi instytucjami prawnymi, które mogą być znane tylko specjalistom z danej dziedziny.

Aaron Aleksander Olizarowski, pisząc *De politica hominum societate* wielokrotnie opierał się na znanych prawu rzymskiemu terminach, pojęciach i konstrukcjach prawnych. Wykorzystał on wiedzę zdobytą podczas studiów oraz doświadczenia z pracy ze studentami Akademii Wileńskiej. Pobieźna lektura *De politica hominum societate* może być dowodem, że Aaron Aleksander Olizarowski wykładał prawo cywilne (rzymskie). Przypuszczalnie czynił to jako profesor stosownej katedry, a nie jedynie dorywczo, z konieczności czy w ramach zastępstwa.

Aaron Aleksander Olizarowski był profesorem Akademii Wileńskiej nieprzerwanie od 1644 r. do 1655. Po pożarze Wilna i Akademii Wileńskiej w 1655 r. wyjechał do Królewca, gdzie uzupełnił przerwane w 1644 r. studia medyczne i uzyskał tam stopień doktora medycyny w 1658¹²³. Edukację ukończył przy wsparciu księcia Bogusława Radziwiłła. Stopień doktora uzy-

---

legislazione di Giustiniano, [w:] *Studi in onore di Emilio Betti*, t. III, Milano 1962, s. 89 i n.; B. Łapicki, *La transformation de la nature juridique du colonat romain*, [w:] *Studi in onore di Edoardo Volterra*, t. III, Milano 1971, s. 359–373; M. Mirković, *The Later Roman Colonate and Freedom*, Philadelphia 1997, s. 65 i n.

¹¹⁶ A. A. Olizarovio, op. cit., s. 137.

¹¹⁷ D. 50, 16, 195.

¹¹⁸ A. A. Olizarovio, op. cit., s. 148–149 liber I, cap. XI.

¹¹⁹ D. 1, 5.

¹²⁰ A. A. Olizarovio, op. cit., s. 149.

¹²¹ Ibidem.

¹²² Liber I, cap. XI.

¹²³ S. Pyszka, *Il diritto alla libertà...*, s. 233.

skął z rąk dziekana Krzysztofa Tinctoriusa¹²⁴, po zdaniu dwudniowych egzaminów¹²⁵. Aaron Aleksander Olizarowski zmarł wkrótce potem, prawdopodobnie w Królewcu, w 1659¹²⁶.

Rok 1655 był dla Wilna i Akademii Wileńskiej rokiem przełomowym. Wojska Wielkiego Księcia Moskiewskiego spaliły miasto i gmach Akademii¹²⁷. Dopiero po zakończeniu okupacji moskiewskiej podjęto próby odnowy Akademii Wileńskiej¹²⁸. Jednakże do końca jej funkcjonowania nie było już znaczących profesorów wykładających prawo i w związku z tym wykłady z prawa cywilnego (rzymskiego) czasowo przerwano. Zostały one wznowione dopiero w 1667¹²⁹.

Przedstawiając sylwetkę i fragmenty prac Aarona Aleksandra Olizarowskiego chciałem jedynie zasygnalizować potrzebę szerszego opracowania wątków romanistycznych w jego twórczości naukowej, które być może niezbitcie dowiodą, że był wykładawcą prawa cywilnego (rzymskiego) w Akademii Wileńskiej.

Bibliografia

Źródła

Akt fundacji i uposażenia Akademii Wileńskiej przez Waleriana Protasiewicza, biskupa wileńskiego uczyniony 24 sierpnia 1578 roku, a potwierdzony przez króla Stefana Batorego, naprzód w Wilnie 1 kwietnia 1579 roku, potem zaś za zgodą wszystkich stanów powtórnie na sejmie w Warszawie 23 lutego 1585 roku, [w:] M. Baliński, Dawna Akademia Wileńska, Petersburg 1862, s. 417 i n.

Archivum Romanum Societatis Iesu (ARSI) dział Lithuanica 36 f. 274v; 39 f. 98v.

Archiwum Polskiej Akademii Nauk, maszyn. III–83, j. 9, Materiały Janiny Iwaszkiewicz, Uniwersytet Wileński. Teksty i wypisy źródłowe dotyczące Uniwersytetu Wileńskiego, k. 2.

Bultarum, diplomatum et privilegiorum sanctorum Romanorum Pontificum Taurinensis editio, t. VIII, Torinas 1863, f. 561–562.

Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Regesten nr 276.

¹²⁴ Chrostoph Tinctorius (1604–1662), profesor medycyny, posiadający tytuł lekarza królewskiego i elektorskiego – zob. J. Jasiński, *Historia Królewca: szkice z XIII–XX stulecia*, Olsztyn 1994, s. 93.

¹²⁵ Zob. S. Kot, *Aaron Aleksander Olizarowski...*, s. 7.

¹²⁶ S. Pyszka, *Il diritto alla libertà...*, s. 233.

¹²⁷ L. Piechnik, op. cit., t. II, s. 265 i n.

¹²⁸ L. Piechnik, *Próby odnowy Akademii Wileńskiej po klęskach potopu i okresu kryzysu 1655–1730*, Rzym 1987, s. 5.

¹²⁹ P. Niczyporuk, *Nauczanie prawa rzymskiego...*, s. 154.

- Biblioteka Jagiellońska, rękopisy 1973, 2143, 2144, 2145, 2418.
- Butkiewicz Popuciewicz J., *Assertiones ex iurisprudentia ecclesiastica de iure non scripto, iure personarum, et immunitate ecclesiastica*, Vilnae 1647.
- Bulla Grzegorza XIII Najwyższego Pasterza. Wyjęta z rzymskiego bullariusza. C. II*, [w:] M. Baliński, *Dawna Akademia Wileńska*, Petersburg 1862, s. 427.
- de Soxo B., *Claves iuris Academicis Vilnensibus*, Vilnae 1648.
- Konstantynowicz J., *Decisio controversiae juris canonici*, Vilniae 1647.
- Laurae Academicae seu Liber continens Ritum Promovendi et Catalogum Promotorum ad Gradum Doctoratus, Licentiatu, Magisterii et Bacalareatus in Alma Academia Vilnensi Societatis Iesu comparatus et ordinatus Anno 1650* – rękopis z Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie (rkps F2 DC1).
- Olizarovio A. A., *De politica Hominum Societate libri tres*, Dantisci 1651.
- Olizarovio A., *Institutiones Rhetoricae conscriptae*, Ingolstadii 1643.
- Olizarovio A., *Questiones politicae*, Ingolstadii 1643.
- Olizarowski A. A., *O politycznej społeczności ludzi*, [w:] *Filozofia i myśl społeczna XVII wieku*, opr. Z. Ogonowski, cz. 1, Warszawa 1979.
- Przywilej króla Stefana (Batorego) dany jezuitom kolegium wileńskiego, we Lwowie 7 lipca roku 1578, na ustanowienie Akademii w Wilnie, gabinetowy, tak zwany kieszonkowy, potrzebujący potwierdzenia stanów Rzeczypospolitej na sejmie...*, [w:] M. Baliński, *Dawna Akademia Wileńska*, Petersburg 1862, s. 416,
- Przywilej Władysława IV dany Jezuitom Kolegium Wileńskiego, w Warszawie, w roku 1641, dnia 11 października, na publiczne wykładanie w Akademii Wileńskiej prawa kanonicznego i cywilnego oraz medycyny*, [w:] M. Baliński, *Dawna Akademia Wileńska*, Petersburg 1862, s. 461 i n.

Literatura

- Arnoldts D. H., *Ausführliche und mit Urkunden versehene Historie der Königsbergischen Universität*, t. II, Königsberg 1746.
- Baliński M., *Dawna Akademia Wileńska*, Petersburg 1862.
- Baliński M., 1578–1803–1919, „Dziennik Wileński”, Wilno 10 X 1919, nr 145.
- Barycz H., *Kilka strzępów źródłowych do dziejów literatury polskiej XVI i XII wieku*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Konrada Górskiego*, Toruń 1967.
- Beauvois D., *Szkołnictwo polskie na ziemiach litewsko-ruskich 1803–1832*, t. I, *Uniwersytet Wileński*, Rzym – Lublin 1991.
- Bednarski S., *Dwieście lat Wileńskiej Akademii Jezuickiej 1570–1773. Próba syntezy*, [w:] *Pamiętnik VI powszechnego zjazdu historyków polskich w Wilnie 17–20 września 1935 r.*, cz. 1, red. F. Podhorodecki, Lwów 1935.
- Bednarski S., *Geneza Akademii Wileńskiej*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i wskrzeszenia uniwersytetu Wileńskiego*, t. 1, Wilno, 1929.
- Berger A., *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia 1953 (przedruk 1991).
- Bieliński J., *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*, t. II–III, Kraków 1900.

- Biographisches Lexikon der Ludwig-Maximilians Universität München*, red. L. Boehm, W. Müller, W. J. Smolka, H. Zedelmaier, t. I, Ingolstadt – Landshut 1472–1826, Berlin 1998.
- Bogusis V., *Medicina Vilniaus Universitete XVI–XVII amžiuje*, „Mokslas ir Gyvenimas” 1979, nr 10.
- Braun D., *De scriptorum Poloniae et Prussiae historicorum, politicorum et juris consultorum virtutibus et vitiis Catalogus et iudicium*, Coloniae 1723.
- Brown J., *Biblioteka pisarzy asystencji Polskiej Towarzystwa Jezusowego*, przeł. Wł. Klejnowski, Poznań 1862.
- Burdese A., *Sulla capacita intellettuale degli impuberes in diritto classico*, „Archivio Giuridico Filippo Serafini” 1956, t. 150.
- Coli U., „Regnum”, „Studia et documenta historiae et iuris”, t. 17, 1951.
- Darowski R., *Philosophy of Jesuits in Lithuania since the 16th until the 18th Century*, „Problemos” 2008, t. 73.
- De Dominicis M., *I coloni “adscripticii” nella legislazione di Giustiniano*, [w:] *Studi in onore di Emilio Betti*, t. III, Milano 1962.
- De Francisci P., *Primordia civitatis, Romae* 1959.
- Dyjakowska M., *Prawo rzymskie w Akademii Zamojskiej w XVIII wieku*, Lublin 2000.
- Fijałkowski T., *Piotr Roizjusz – polski romanista XVI wieku*, [w:] *Z dziejów polskiej kultury umysłowej w XVI i XVII wieku*, red. W. Voisé, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1976.
- Fijałkowski T., *Piotr Rozjusz w opiniach współczesnych i potomnych*, „Sprawozdanie z czynności i posiedzeń Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” 1972, nr 26, z. 5.
- Gioffredi C., *Funzioni e limiti della ‘patria potestas’*, [w:] C. Gioffredi, *Nuovi studi di diritto romano*, Roma 1980.
- Gmiterek H., *Promocje doktorskie w Akademii Zamojskiej*, [w:] *W kręgu akademickiego Zamościa*, red. H. Gmiterek, Zamość 1996.
- Godek S., *Prawo rzymskie w dawnej Rzeczypospolitej. Przegląd stanu badań*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2001, nr 53, z. 2.
- Historia nauki polskiej*, t. II, *Barok – Oświecenie*, red. B. Suchodolski, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970.
- Impallomeni G., *Persona fisica. Diritto romano*, „Novissimo Digesto Italiano” 1965, nr 12 [= *Scritti di diritto romano e tradizione romanistica*, Padova 1996].
- Jablonskis K., *Lietuvių kultūra ir jos veikėjai*, Vilnius 1973.
- Janowski L., *Historiografia Uniwersytetu Wileńskiego*, cz. 1, Wilno 1921.
- Janowski L., recenzja z Karbowski Antoni: *Olizarowski o edukacji. Odbitka z „Muzeum”*. *Lwów* 1905, 8, str. 17, „Kwartalnik Historyczny” 1908, z. 2–3.
- Jaroszewicz J., *Obraz Litwy pod względem jej cywilizacji od czasów najdawniejszych do końca wieku XVI*, t. II, Wilno 1844,
- Jarra E., *Aleksander Olizarowski, jako filozof prawa*, [w:] *Księga pamiątkowa celem uczczenia 350 rocznicy założenia Uniwersytetu Wileńskiego*, Warszawa 1931.

- Jasiński J., *Historia Królewca: szkice z XIII–XX stulecia*, Olsztyn 1994.
- Kamuntavičienė V., *LDK jėzuitų požiūris į Lenkijos-Lietuvos valstybės valdymą XVII a.*, „Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos Metraštis“ 2001, t. 19.
- Karbowiak A., *Olizarowski o edukacji*, „Muzeum”. „Czasopismo Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych” 1905, rocz. 21, z. 4 i z. 5.
- Kaser M., *Das Inhalt der patria potestas*, „Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung” 1938, t. 58.
- Kodrębski J., *Prawo rzymskie w Polsce XIX wieku*, Łódź 1990.
- Kolendo J., *Kolonat w Afryce rzymskiej w I–II wieku i jego geneza*, Warszawa 1962.
- Kot S., *Aaron Aleksander Olizarowski, profesor prawa Akademii Wileńskiej*, [w:] *Księga Pamiątkowa ku uczczeniu 350 rocznicy założenia Uniwersytetu Wileńskiego*, Wilno 1929.
- Kot S., *Rzeczpospolita polska w literaturze politycznej Zachodu*, Kraków 1919.
- Kosman M., *Uniwersytet Wileński 1579–1979*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk Łódź 1981.
- Kremer A., *Z dziejów Katedry Prawa Rzymskiego Akademii Krakowskiej w XVI w.*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1989, Prace Prawnicze 125, red. J. Sondel.
- Kremer A., *Decisiones... von Pedro Ruiz de Moros ein Beispiel der juristischen Literatur in Polen des 16. Jahrhunderts*, [w:] *Ut magis leges sapere: Studia i prace dedykowane Prof. J. Sondlowi w 50-tą rocznicę pracy naukowej*, red. W. Uruszczak, P. Świącicka, A. Kremer, Kraków 2008.
- Kremer A., *Pedro Ruiz de Moros jako profesor prawa rzymskiego Akademii Krakowskiej*, [w:] *Vetera Novis Augere: Studia i prace dedykowane Prof. Wacławowi Uruszczakowi*, red. S. Grodziski i in., Kraków 2009.
- Kuleczka G., *Dzieci w systemie prawnym starożytnego Rzymu*, „Meander” 1979, z. 5–6.
- Kuleczka G., *Prawo rzymskie epoki pryncypatu wobec dzieci pozamałżeńskich*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1969.
- Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis XIII–XVII a.*, red. K. Grigas, V. Kryževičius, I. Lukšaitė, Vilnius 1994.
- Lobrano G., *Pater et filius familias eadem persona. Per lo studio della patria potestas*, t. I, Milano 1984.
- Lukšaitė I., *Aaronas Aleksandras Olizarovijus. Švietimas – valstybės galia*, [w:] *Lietuvos pedagoginės minties raida XVI–XVII a. kultūros veikėjų raštuose*, Kaunas 1991.
- Lukšaitė I., *Lietuvos publicistai valstiečių klausimu*, Vilnius 1976.
- Lyavshuk V., *Stephan Bathory and the Jesuits in Grodno: First Attempt to Found a Collegium*, „Medieval and Early Modern for Central and Eastern Europe”, 2010, nr 2.
- Łapicki B., *La transformation de la nature juridique du colonat romain*, [w:] *Studi in onore di Edoardo Volterra*, t. III, Milano 1971.
- Łapicki B., *Władza ojcowska w starożytnym Rzymie, Okres klasycyzmu*, Warszawa 1937.

- Łapicki B., *Władza ojcowska w starożytnym Rzymie. Czasy królewskie, czasy republikańskie*, Warszawa 1933.
- Mirković M., *The Later Roman Colonate and Freedom*, Philadelphia 1997.
- Niczyporuk P., *Kompetencje pater familias względem dzieci w ustawach królewskich (leges regiae) w starożytnym Rzymie*, [w:] *Mężczyzna, Etyka, Ekonomia*, red. E. Ozorowski, R. Cz. Horodeński, Białystok 2011.
- Niczyporuk P., *Nauczanie prawa rzymskiego w Akademii Wileńskiej*, [w:] *Wielokulturowość polskiego pogranicza. Ludzie – Idee – Prawo. Materiały ze Zjazdu Katedr Historycznoprawnych Augustów 15–18 września 2000 r.*, red. A. Lityński i P. Fiedorczyk, Białystok 2003.
- Niczyporuk P., *Promocje doktorskie obojga praw w Akademii Wileńskiej*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2004, nr 2.
- Niczyporuk P., *Преподавание римского права в Вильнюсской Академии*, [w:] *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду. Recueil des travaux XXXVIII*, 1, t. I, 2004, IX Колоквиј Романиста Централне и Источне Европе и Азије, Нови Сад 24 октобра 2002, Нови Сад 2004.
- Nowak [Jurewicz] A., *Pojęcie władzy ojcowskiej w rzymskim prawie klasycznym*, „Studia Prawnoustrojowe” 2002, z. 1.
- Nowodworski M., *Encyklopedia kościelna*, t. XXIII, Warszawa 1899.
- Petrani A., *Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku*, Lublin 1961.
- Petrauskienė I., *Del medicinos ir teises katedru isteigimo Vilniaus Akademijoje XVII a. pradžioje*, „Lietuvos Istorijos Metraštis” 1974.
- Piechnik L., *Dzieje Akademii Wileńskiej*, t. II: *Rozkwit Akademii Wileńskiej w latach 1600–1655*, Rzym 1982.
- Piechnik L., *Olizarowski Aron Aleksander*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXIII, Kraków 1978.
- Piechnik L., *Początki Akademii Wileńskiej (1569–1600, „Nasza przeszłość”*. „Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce” 1973, t. 40.
- Piechnik L., *Próby odnowy Akademii Wileńskiej po klęskach potopu i okresu kryzysu 1655–1730*, Rzym 1987.
- Plečkaitis R., *Filozofia prawa w dawnym Uniwersytecie Wileńskim*, [w:] *Philosophia vitam alere*, Kraków 2005.
- Plečkaitis R., *Stopnie naukowe w dawnym Uniwersytecie Wileńskim*, [w:] *Studia z dziejów Uniwersytetu Wileńskiego 1579–1979*, Kraków 1979.
- Plečkaitis R., *Teisės filosofija senajame Vilniaus universitete*, „Problemos” 2001, t. 60.
- Puchowski K., *Dzieje Litwy w kształceniu elit politycznych w szkołach jezuickich Rzeczypospolitej Obojga Narodów: Rekonesans*, „Senoji Lietuvos Literatūra” 2009, t. 27.
- Pyszka S., *Il diritto alla libertà personale e alla cittadinanza dei contadini polacchi e lituani in Aron Aleksander Olizarowski (1610–1659)*, „Forum Philosophicum” 2002, nr 7.

- Pyszka S., *Professori di Vilna in difesa dei diritti umani dei contadini negli anni dal 1607 al 1657. Lo sviluppo della filosofia sociale nell'Accademia di Vilna sullo sfondo delle dottrine filosofico-sociali dell'epoca, rappresentate in Polonia*, Roma 1987.
- Rabikauskas P., *Pastangos įsteigti Vilniaus universitetą (1565–1570)*, [w:] P. Rabikauskas, *Vilniaus Akademija ir Lietuvos jėzuitai*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius 2002.
- Rabikauskas P., *Teisė ir medicina Vilniaus akademijoje*, „Aidai“ 1975, t. 3.
- Ragauskas A., *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antrojoje pusėje (1662–1702 m.)*, Vilnius 2002.
- Rybicki P., *Pojęcie społeczności u pisarzy polskiego odrodzenia*, „Studia i materiały z dziejów nauki polskiej”, Seria A: „Historia nauk społecznych” 1957, z. 1 (5).
- Rybicki P., *Z dziejów polskiego arystotelizmu: De politica hominum societate Arona Aleksandra Olizarowskiego*, „Studia i materiały z dziejów nauki polskiej”, Seria A: „Historia nauk społecznych”, z. 3, 1959.
- Sachers E., „Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft” (RE) 1949, t. 18, s. v. *Pater familias*.
- Sarcevičienė J., *Aronas Aleksandras Olizarovijus ir jo Trys knygos apie politinę žmonių sąjungą*, [w:] Aronas Aleksandras Olizarovijus, *Apie politinę žmonių sąjungą*, przekł. J. Sarcevičienė, Vilnius 2003.
- Sarcevičienė J., *Lotyniškojo leidimo paaiškinimai*, [w:] Aronas Aleksandras Olizarovijus, *Apie politinę žmonių sąjungą*, przekł. J. Sarcevičienė, Vilnius 2003.
- Šidlauskas A., *Zarys historiografii Uniwersytetu Wileńskiego*, *Studia z dziejów Uniwersytetu Wileńskiego 1579–1979*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1979, nr 554 *Prace Historyczne*, z. 64.
- Skrobacki A., *Polacy na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu w Królewcu*, Olsztyn 1969.
- Sondel J., *Zawsze wierny. Uniwersytet Jagielloński a Kościół rzymskokatolicki*, Kraków 2006.
- Steffenhagen E. J. H., *Crollalanza, Johann Anton*, [w:] *Allgemeine Deutsche Biographie*, red. R. F. von Liliencron, *Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*, t. IV, Lipsiae 1876.
- Tamošiūnienė A., *Eilės lediniam kraštui. Sarmatijos paveikslas Petro Roizijaus poezijoje*, „Darbai ir dienos” 2005, nr 44.
- Tamošiūnienė A., *Lietuvos sprendimai ir Naujausiųjų laikų skaitytojas*, „Senoji Lietuvos Literatūra” 2008, t. 25.
- Tamošiūnienė A., *Pilietiškas Petro Roizijaus (~1505–1571) kūryboje*, praca doktorska, Kaunas 2007, niepublikowana.
- Tarkowski M., *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1939*, Gdańsk 2015.
- Tazbir J., *Thomas More in Poland*, „Acta Polonia e Historica” 1976, t. 33.
- Tyla A., *Vilniaus universiteto profesūros pritarimas teisės fakulteto įsteigimui*, „Lietuvos Istorijos Metraštis” 2000, 2001.

- Ulčīnaitė E., *Jėzuitai ir provincijos kultūra (Kai kurie jėzuitų veiklos aspektai puoselėjant lietuvių kalbą ir kultūrą XVI–XVIII a.)*, „Lietuvių Katalikų Mokslo Akademijos Metraštis“ 2007, t. 30.
- Ulčīnaitė E., *Latinitas jako część litewskiej historii literatury i kultury*, „Terminus“, t. 2, 2004.
- Ulčīnaitė E., *Vilniaus akademijos profesorius A. Olizarovijus*, „Mokslas ir gyvenimas“ 1978, nr 5.
- Valkūnas L., *A. Olizarovijus ir jo veikalas „Politinė žmonių visuomenė“*, „Problemos“ 1978, nr 2 (22).
- Vilniaus Universiteto istoria 1579–1803*, red. A. Bendžius i in., t. I, Mokslas 1976.
- Wdowiszewski Z., *Genealogia Jagiellonów i Domu Wazów w Polsce*, Kraków 2005.
- Wierzbowski B., *Treść władzy ojcowskiej w rzymskim prawie poklasycznym*, Toruń 1977.
- Wisłocki J., *Prawo rzymskie w Polsce*, Warszawa 1945.
- Wolfarth W., *Ascripticii w Polsce*, Wrocław–Kraków 1959.
- Wycisk F., *Oboowiązki alimentacyjny i wychowawczy w prawie rzymskim okresu królewskiego*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne“ 1963, nr 10.
- Zabłocka M., *Przemiany prawa osobowego i rodzinnego w ustawodawstwie dynastii julijsko-klaudyjskiej*, Warszawa 1987.
- Zabłocki J., *Consortium ercito non cito w Noctes Atticae Aulusa Gelliusa*, „Prawo Kanoniczne“ 1988, t. 31, nr 3–4.
- Zabłocki J., *Kompetencje ‘patres familias’ i zgromadzeń ludowych w świetle ‘Noctes Atticae’ Aulusa Gelliusa*, Warszawa 1990.
- Zabłocki J., *Talion w świetle ‘Noctes Atticae’ Aulusa Gelliusa*, „Prawo Kanoniczne“ 1995, t. 38, z. 3–4.
- Zabłocki J., *Rodzina rzymska w świetle ‘Noctes Atticae’ Aulusa Gelliusa*, [w:] *Rodzina w społeczeństwach antycznych i wczesnym chrześcijaństwie. Literatura, Prawo, epigrafika, sztuka*, red. J. Jundziłł, Bydgoszcz 1995.
- Zabłocki J., *The Image of a Roman Family in ‘Noctes Atticae’ by Aulus Gellius*, „Pomoerium. Studia et Commentarii Ad Orbem Classicum Spectantia“ 1996, nr 2.
- Zabłocki J., *‘Postumus’ w ‘Noctes Atticae’ Aulusa Gelliusa*, „Prawo Kanoniczne“ 1997, t. 40, z. 1–2.
- Zabłocki J., *Rozważania o procesie rzymskim w ‘Noctes Atticae’ Aulusa Gelliusa*, Warszawa 1999.
- Zabłocki J., *Appunti sull’ ‘officium iudicis’ nelle ‘Noctes Atticae’*, [w:] *Au-delà des frontières. Mélanges de droit romain offerts à Witold Wołodkiewicz*, t. II, Varsovie 2000.
- Zabłocki J., *Ze studiów filozofii Aulusa Gelliusa w Atenach*, [w:] *Profesorowi Janowi Kodreńskiemu ‘in memoriam’*, red. A. Pikulska-Robaszkiewicz, Łódź 2000.
- Zabłocki J., *The Intellectual Background of Aulus Gellius*, „Diritto@Storia. Rivista internazionale di Scienze Giuridiche e Tradizione Romana“ 2007, nr 6.

Zabłocki J., *Rzymskie Studia Aulusa Gelliusa*, „Acta Universitatis Wratislaviensis, Prawo” 2008, nr 305. *Studia historycznoprawne. Tom poświęcony pamięci Profesora Edwarda Szymoszka*, red. A. Konieczny.

Załęski S., *Jezuici w Polsce*, t. II, Lwów–Kraków 1900–1905.